

ISSN 1899-2064

Dialogi Biblioteczne

**BIULETYN PEDAGOGICZNEJ BIBLIOTEKI WOJEWÓDZKIEJ
IM. JÓZEFA LOMPY W KATOWICACH**

2012, nr 2(10)

Śląskie.
Pozytywna energia

Adres redakcji: Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. J. Lompy
ul. kard. S. Wyszyńskiego 7

40-132 Katowice

tel. (32) 258-38-38

e-mail: **dialogi.biblioteczne@pbw.katowice.pl**

Internet: **www.pbw.katowice.pl**

Wydawca: Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka
im. J. Lompy w Katowicach

Zespół redakcyjny: Anna Marcol – redaktor naczelny;
Urszula Jankowska – zastępca redaktora naczelnego;
Barbara Michałek – korekta

SPIS TREŚCI

OD REDAKCJI	4
Z ŻYCIA BIBLIOTEKI	
Marta Fidyk <i>55 jaworów na 55-lecie jaworznickej filii Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. Józefa Lompy w Katowicach</i>	5
Anna Marcol <i>„Wędrówki po Śląsku z aparatem w ręku”. Spotkanie z Panem Leszkiem Jęczmykiem w Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej im. Józefa Lompy w Katowicach</i>	8
Z BIBLIOTEKARSKIEJ PÓŁKI	
Barbara Czechowicz <i>Prasa niezależna 1980-1991 w zbiorach Czytelni Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. Józefa Lompy w Katowicach</i>	10
Z PRAKTYKI NAUCZYCIELA BIBLIOTEKARZA	
Karol Miarka (1825-1882). Zestawienie bibliograficzne w wyborze za lata 1924-2012, opracowane na podstawie zbiorów własnych Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. Józefa Lompy w Katowicach (oprac. Katarzyna Herich)	26
Gabriela Bonk <i>Krzyżówka „Rok Konstantego Wolnego”</i>	29
REGIONALIA	
Barbara Michalek <i>Kartoteka zagadnieniowa w Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej im. Józefa Lompy w Katowicach jako źródło wiedzy o regionie</i>	32
Barbara Kucharska <i>Rola biblioteki pedagogicznej w promocji „małej ojczyzny” oraz w edukacji regionalnej (na przykładzie działalności Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. Józefa Lompy w Katowicach – Filii w Jaworznie)</i>	37
<i>„Zamilowania do sztuki i chęci tworzenia leżą w naturze człowieka” – z Panem Andrzejem Sadowskim rozmawia Urszula Jankowska</i>	42
Z RELACJI UCZESTNIKA	
Anna Marcol <i>„Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł. Środki przekazu jako czynnik kształtujący kulturę regionu” – sprawozdanie z II Konferencji Regionalnej</i>	47
BIBLIOTEKA POLECA (oprac. K. Drogoś)	50

OD REDAKCJI

Drodzy Czytelnicy!

Tematyka grudniowego numeru „Dialogów Bibliotecznych” koncentruje się wokół działalności Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. Józefa Lompy w Katowicach na rzecz popularyzacji edukacji regionalnej i wiedzy o regionie.

Na łamach czasopisma zamieszczono dwa referaty, wygłoszone podczas II Konferencji Regionalnej *Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł. Środki przekazu jako czynnik kształtujący kulturę regionu*, relacje z wybranych imprez i przedsięwzięć oraz materiały metodyczne popularyzujące sylwetki osób, które trwale wpisały się w historię Górnego Śląska: Konstantego Wolnego – pierwszego marszałka Sejmu Śląskiego i Karola Miarki – zasłużonego działacza społecznego, nauczyciela i drukarza. Zachęcamy również do zapoznania się z wywiadem, którego udzielił naszej redakcji Pan Andrzej Sadowski – lider Chorzowskiej Grupy Plastycznej „Krajcok’ 12” oraz lektury artykułu dotyczącego prasy niezależnej (1980-1991) w zbiorach Czytelni PBW.

Zapraszamy do przedświątecznej lektury, życząc Państwu pogodnych i spokojnych Świąt Bożego Narodzenia oraz wielu inspiracji w Nowym Roku.

Redakcja

INFORMACJE DLA AUTORÓW

Redakcja przyjmuje do druku materiały o treści popularnonaukowej, związane z pracą dydaktyczną nauczycieli bibliotekarzy, które są wynikiem oryginalnej twórczości, nie naruszają praw osób trzecich i nie zostały wcześniej opublikowane lub skierowane do druku.

Objętość tekstu do 4 stron maszynopisu A5, czcionka Times New Roman 10 pkt., odstęp 1 pkt. Do tekstu Autor powinien dołączyć krótką notatkę o sobie, adres do korespondencji, adres e-mail.

Zastrzegamy sobie prawo do skracania i redagowania tekstów. Nie zamówionych materiałów Redakcja nie zwraca.

Poglądy zawarte w artykułach są osobistymi przekonaniem Autorów i nie zawsze pokrywają się z opiniami Redakcji.

Z ŻYCIA BIBLIOTEKI

Marta Fidyk*Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Józefa Lompy w Katowicach – Filia w Jaworznie***55 JAWORÓW NA 55-LECIE JAWORZNICKIEJ FILII PEDAGOGICZNEJ BIBLIOTEKI
WOJEWÓDZKIEJ IM. JÓZEFA LOMPY W KATOWICACH**

Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Józefa Lompy w Katowicach – Filia w Jaworznie włączyła się w dziesiątą edycję programu edukacji ekologicznej „Święto Drzewa”, organizując akcję *Chrońmy przyrodę – sadźmy drzewa!* We współpracy ze społecznością szkolną posadzono na terenie miasta 55 jaworów, symbolizujących jubileusz 55-lecia istnienia jaworznickiej filii PBW.

Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Katowicach – Filia w Jaworznie wspiera środowisko oświatowe podejmując – poza typową działalnością biblioteczną – różnorodne przedsięwzięcia o charakterze edukacyjnym, skierowane do społeczności lokalnej. Jednym z elementów takich działań jest akcja *Chrońmy przyrodę – sadźmy drzewa!*, przeprowadzona w ramach programu „Święto Drzewa”.

„Święto Drzewa” to program edukacyjny, realizowany z inicjatywy Klubu Gaja, nowoczesnej organizacji ekologicznej, która od 25 lat buduje Pokolenie Eko XXI wieku. Celem programu jest edukacja dla zrównoważonego rozwoju i podnoszenie świadomości ekologicznej społeczeństwa w zakresie ochrony środowiska oraz zainspirowanie uczestników do podjęcia lokalnych działań dotyczących sadzenia i ochrony drzew w celu zmniejszenia skutków zmian klimatu na Ziemi.

Nauczyciele bibliotekarze jaworznickiej filii PBW postanowili przystąpić do programu i zaangażować lokalną społeczność w realizację konkretnego działania na rzecz ochrony środowiska i klimatu. Jednym z najbardziej opłacalnych, skutecznych i prostych sposobów przeciwdziałania zmianom klimatycznym jest sadzenie drzew. Drzewa – jako największe rośliny na Ziemi – najskuteczniej produkują tlen i pochłaniają dwutlenek węgla. Wytwarzają mikroklimat korzystny dla człowieka, dzięki nim powietrze jest bardzo czyste pod względem bakteriologicznym i nasycone tlenem. Drzewa są środowiskiem życia co najmniej jednej trzeciej wszystkich gatunków roślin i zwierząt. Ponadto regulują klimat otoczenia, łagodząc nagłe zmiany temperatury. Redukują także prędkość wiatrów, w znaczący sposób przyczyniają się do zwiększenia wilgotności powietrza, zatrzymują wodę w glebie. Drzewa to także ozdoba naszych miejsc zamieszkania, oaza spokoju i wypoczynku.

Jaworznicka filia PBW zainicjowała społeczną proekologiczną akcję sadzenia drzew w celu zwrócenia uwagi na znaczenie zadrzewiania dla naszego uprzemysłowionego regionu, gdzie zagrożenie dla naturalnego środowiska jest szczególnie wysokie. Zagadnienia związane z ochroną przyrody i edukacją ekologiczną stanowią od wielu lat stały element naszej działalności dydaktycznej (Konkurs Pięknego Czytania *Czytam z energią o energii* dla uczniów szkół podstawowych, warsztaty

ekologiczne dla nauczycieli *Odnawialne źródła energii*, projekt edukacyjno – informacyjny „Akademia Energii Możliwości”, skierowany do słuchaczy Uniwersytetu III Wieku).

Przystępując do programu „Święto Drzewa” postanowiliśmy zaangażować lokalną społeczność do rzeczywistej, a nie pozornej aktywności dla przyrody, stosując – zgodnie z założeniami programu – zasady współpracy i kreatywności. W celu nieodpłatnego pozyskania sadzonek nawiązaliśmy współpracę z Nadleśnictwem Chrzanów. Wybraliśmy sadzonki jawora, bowiem od wieków jest wpisany w wizerunek naszego miasta. Jawor jest również głównym motywem graficznym ekslibrisu naszej biblioteki.

Za pośrednictwem lokalnych mediów zaprosiliśmy nauczycieli, wychowawców, uczniów i przedszkolaków po odbiór sadzonek do siedziby filii. Nasza inicjatywa spotkała się z entuzjastycznym przyjęciem. Dzień 10 października – „Święto Drzewa 2012” – był w naszej bibliotece dniem wyjątkowym. Delegacje z poszczególnych placówek, odwiedzające naszą bibliotekę, wzbudziły zainteresowanie, sympatię i podziw czytelników, korzystających tego dnia z usług bibliotecznych. Zarówno dzieci, jak i młodzież z zapałem i przejęciem wybierały drzewka, aby posadzić je w najbliższym otoczeniu szkoły czy przedszkola, otoczyć opieką i obserwować, jak sadzonka wzrasta i rozwija się w piękne drzewo. W akcji sadzenia drzew uczestniczyło 15 przedszkoli i 30 szkół wszystkich typów – spośród 55 placówek oświatowych działających na terenie miasta. Dzięki zaangażowaniu dzieci, młodzieży i dorosłych, zasoby przyrodnicze naszego miasta wzbogaciły się o ponad 55 młodych drzewek. Z ogromną satysfakcją odnotowaliśmy fakt, że nasza akcja zainspirowała wiele placówek do zorganizowania konkursów, happeningów, warsztatów plastycznych o tematyce ekologicznej, a sadzenie jaworów miało uroczysty charakter i było ważnym wydarzeniem w życiu społeczności szkolnej. Potwierdzają to liczne relacje zamieszczone w lokalnej prasie.

Do akcji sadzenia drzewek zaprosiliśmy także przedstawicieli władz miasta: prezydenta, naczelnika Biura Promocji i Informacji, naczelnika Wydziału Informacji oraz instytucje współpracujące z naszą biblioteką: Muzeum miasta Jaworzna, Miejską Bibliotekę Publiczną, Dom Pomocy Społecznej. Sadzenie drzew to kolejna forma realizowania przez lokalne instytucje wspólnych działań w ramach Dobrych Praktyk.

Szczególnym przedsięwzięciem w ramach tegorocznego „Święta Drzewa” był dla nas wyjazd do Katowic oraz uroczyste zasadzenie jawora przez Dyрекcję PBW – panią Marię Grabowską i pana Krzysztofa Kobiałkę – w ogrodzie przy budynku Regionalnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli „WOM”, w którym PBW ma swoją siedzibę.

Akcja pod hasłem „55 jaworów na 55-lecie Biblioteki Pedagogicznej w Jaworznie”, zorganizowana przez nauczycieli bibliotekarzy w ramach dziesiątej edycji „Święta Drzewa”, ma symboliczny wymiar – w ten niekonwencjonalny sposób uczciliśmy jubileusz biblioteki, która od ponad pół wieku wspiera kadrę oświatową w doksztalcaniu i doskonaleniu zawodowym oraz udostępnia swoje specjalistyczne zasoby całej uczącej się i studiującej lokalnej społeczności. 55 lat działalności jaworznińskiej filii PBW to również okazja do refleksji nad rolą i znaczeniem naszej placówki w środowisku lokalnym. Atuty to – nowoczesny lokal,

wyposażony zgodnie z europejskimi standardami bibliotecznymi, cenny specjalistyczny księgozbiór naukowy, bogaty warsztat informacyjno-bibliograficzny oraz wykwalifikowana i kompetentna kadra – sprawiają, że jaworznicka biblioteka, jako specyficzna przestrzeń publiczna, podejmując różnorodne działania, służy zaspokajaniu zróżnicowanych potrzeb tworzącego się społeczeństwa wiedzy.

Cieszymy się z zainteresowania naszą akcją i mamy nadzieję, że „Święto Drzewa” w Jaworznie – kontynuowane w kolejnych latach przez placówki oświatowe i instytucje państwowe – przyczyni się do podniesienia świadomości ekologicznej i zwróci uwagę społeczności lokalnej na istotne problemy dotyczące zmian klimatu. Sadźmy i chrońmy drzewa, które są ogromnym skarbem nas wszystkich!

Wszystkim uczestnikom, którzy aktywnie i z entuzjazmem zaangażowali się w naszą akcję, życzymy satysfakcji z wykonania cennego zadania – podnoszenia jakości naszego życia poprzez zadrzewianie najbliższego otoczenia.

*Mgr Marta Fidyk – nauczyciel bibliotekarz,
kierownik Filii PBW w Jaworznie.*

Anna Marcol

Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Józefa Lompy w Katowicach

**„WĘDRÓWKI PO ŚLĄSKU Z APARATEM W RĘKU”
SPOTKANIE Z PANEM LESZKIEM JĘCZMYKIEM W PEDAGOGICZNEJ BIBLIOTECE
WOJEWÓDZKIEJ IM. JÓZEFA LOMPY W KATOWICACH**

15 października 2012 roku w Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej im. Józefa Lompy w Katowicach obchodzono Dzień Edukacji Narodowej. W poprzednich latach, w tym szczególnym dniu, nasi pracownicy gościli w różnych instytucjach kultury, działających na terenie Katowic – Centrum Sztuki Filmowej, Muzeum Śląskim oraz Teatrze Śląskim im. S. Wyspiańskiego. Tegorocznym obchodom towarzyszyła prelekcja *Wędrowki po Śląsku z aparatem w ręku*, przygotowana przez Pana Leszka Jęczmyka – laureata XIV edycji konkursu „Po naszymu czyli po śląsku”¹.

Leszek Jęczmyk rozpoczął wystąpienie fragmentami zwycięskiego monologu. W ten sposób nawiązał do swojego dzieciństwa, przybliżył historię rodziny Jęczmyków oraz trzy katowickie dzielnice: Burowiec, Dąbrówkę Małą i Bogucice, które trwale wpisały się w jego biografię.

Następnie podzielił się refleksjami dotyczącymi wędrowek po śląskich miastach i miejscowościach, ilustrując wspomnienia licznymi fotografiami, dokumentującymi starą architekturę, spotkanych ludzi i śląskie krajobrazy. Nawiązał, między innymi, do swoich wizyt w Dąbrówce Wielkiej, Czeladzi, Sosnowcu, Tarnowskich Górach i Tychach.

Odwiedzane miejsca stale go zachwycają i skłaniają do refleksji. Często do nich powraca, aby obserwować, jak się zmieniają wraz z upływającym czasem. Pasję tę rozwija od kilkunastu lat. Szczególnie lubi fotografować wiosnę i barwy jesieni, natomiast latem wędruje polami i rozkoszuje się zapachem dojrzewających zbóż. Zagląda do starych kościołów i zespołów pałacowo-parkowych. Jest wiele miejsc, które go urzekły. Należą do nich malownicze rynki w Mikołowie, Żorach, Tarnowskich Górach, Wodzisławiu i Bieruniu. Zachwycił go rezerwat leśny Segiet między Bytomiem a Tarnowskimi Górami oraz pobliskie wyrobisko po kopalni dolomitów. Poleca odwiedzenie zespołów pałacowo-parkowych w Pszczynie, Pławniowicach, Rudach, Koszęcinie i Brynku oraz zapoznanie się z architekturą dzielnic robotniczych w Nikiszowcu, Rudzie Śląskiej i Zabrze.

Leszek Jęczmyk nawiązał także do swojego udziału w konkursie „Po naszymu czyli po Śląsku”. Pokazał fotografie, dokumentujące jego udział w finale i uczestnictwo w kolejnych edycjach konkursu, podczas których kibicował innym występującym. Podzielił się również swoimi wspomnieniami, związanymi z uzyskaniem tytułu Ślązaka Roku 2006. Sukces ten wiele zmienił w jego życiu. Od tej pory jest zapra-

---

¹ Wywiad z Panem L. Jęczmykiem opublikowano na łamach poprzedniego numeru „Dialogów Bibliotecznych” (2012, nr 1, s. 49-52).

szany do różnych miejsc: domów kultury, bibliotek, szkół, salek parafialnych oraz uczestniczy w imprezach gwarowych i festynach, gdzie prezentuje konkursowe monologi, często w poszerzonej wersji oraz opowiada o swoich pasjach – wędrowaniu po Śląsku z aparatem w rękę i zdobieniu wielkanocnych kraszanek.

Cała prelekcja była prezentowana w wersji gwarowej, a wypowiedziom prelegenta towarzyszyła duża doza humoru i sentyment do odwiedzanych miejsc. Spotkanie z Panem Leszkiem Jęczmykiem wpisuje się w problematykę regionalną, popularyzowaną przez Pedagogiczną Bibliotekę Wojewódzką im. Józefa Lompy w Katowicach. Pozostanie w pamięci pracowników biblioteki jako ciekawe i wartościowe urozmaicenie Dnia Edukacji Narodowej, wzbogacając jednocześnie wiedzę w zakresie ich zawodowych zainteresowań.

Dr Anna Marcol – nauczyciel bibliotekarz, PBW w Katowicach.

Z BIBLIOTEKARSKIEJ PÓŁKI

Barbara Czechowicz*Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Józefa Lompy w Katowicach***PRASA NIEZALEŻNA 1980-1991 W ZBIORACH CZYTELNI
PEDAGOGICZNEJ BIBLIOTEKI WOJEWÓDZKIEJ IM. J. LOMPY W KATOWICACH**

Prasa niezależna wydawana w Polsce przed 1991 r. była jedną z form odpowiedzi społeczeństwa na restrykcyjnie kontrolowany obieg informacji i życie kulturalne w państwach bloku wschodniego zdominowanego przez Związek Radziecki, gdzie komunistyczne rządy sprawowały ścisły nadzór nad wszelkimi treściami w mediach za pomocą rozbudowanego systemu cenzury.

Mimo deklaracji sejmu z 1947 r. i konstytucji z lipca 1952 r., gwarantujących wolność słowa i druku, na mocy dekretu z lipca 1946 r., stosowano cenzurę prewencyjną, sprawowaną przez Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk (przekształcony w 1981 r. w Główny Urząd Kontroli Publikacji i Widowisk). Instytucja ta stosowała zasadę powszechnej kontroli prewencyjnej, koncesjonowania prasy i ścisłego nadzoru nad poligrafią. Obowiązywały poufne polecenia, obejmujące wszystkie dziedziny życia gospodarczego, społecznego, politycznego, kulturalnego, międzynarodowego oraz konkretne osoby. Cenzura miała za zadanie wyszukiwać treści „zagrożające bezpieczeństwu państwa”, „nawołujące do obalenia lub poniżenia ustroju państwa” lub „godzące w konstytucyjne zasady polityki zagranicznej i sojusze” [1].

Publikacje niezależne „drugoobiegowe” (książki, druki ulotne, rękopisy, maszynopisy, filmy, fotografie o charakterze politycznym lub społeczno-kulturalnym, wytwarzane i kolportowane nielegalnie, tj. poza cenzurą) były odpowiedzią rozmaitych środowisk, organizacji i grup na działania cenzury, która skutecznie ograniczała politykę wydawniczą przede wszystkim z dziedzin takich, jak: historia najnowsza, zwłaszcza z zakresu stosunków ze Związkiem Radzieckim, twórczość pisarzy emigracyjnych lub uznanych za opozycjonistów oraz piśmiennictwa podejmującego drażliwe problemy współczesności, przede wszystkim dotyczące systemu władzy oraz społecznych skutków działalności politycznej [2]. Przyczyną pojawiania się publikacji niezależnych było także powstawanie nowych organizacji o charakterze politycznym lub społecznym, które prowadziły działalność edytorską (publikując głównie druki ulotne, plakaty, biuletyny – „niecenzuralne” z powodów politycznych), szczególnie nasilającą się w okresach przełomów politycznych w PRL. I tak, już w czasie protestów marcowych w 1968 r., nastąpił znaczny wysyp druków ulotnych, przekazujących społeczeństwu treści o charakterze informacyjnym i uświadamiającym. Dalszy rozwój publikacji i oficyn wydawniczych niezależnych w PRL wiąże się z wypadkami czerwcowymi w Radomiu w 1976 r., w wyniku których powstał Komitet Obrony Robotników (KOR), a następnie Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywa-

tela (ROPCiO) i Konfederacja Polski Niepodległej (KPN), wydające poza cenzurą pisma, biuletyny, książki i broszury. Niedługo potem zawiązały się niezależne organizacje studenckie, robotnicze, młodzieżowe, także wydające swoje pisma. Od czerwca 1976 r. do sierpnia 1980 r. ukazywało się ok. 200 tytułów czasopism niezależnych. Od 1977 r. działała w Lublinie Nieocenzurowana Oficyna Wydawnicza, która następnie przeniosła się do Warszawy, gdzie pod zmienioną nazwą – Niezależna Oficyna Wydawnicza (NOWA) – rozpoczęła wydawanie pism: *Biuletyn Informacyjny*, *Zapis*, a następnie: *Krytyka*, *Puls* i *Tygodnik Mazowsze* [3].

W tym czasie czasopisma niezależne były bardzo często powielane metodą przepisywania, co polegało na przekazywaniu pierwszego maszynopisu zaufanej osobie, która przepisywała go na własnej maszynie do pisania w kilku egzemplarzach, a następnie przekazywała je dalszym znajomym, którzy przepisywali je znowu kilka razy i podawali dalej. Wiele tekstów z tego okresu zaopatrzonych było w formułkę na końcowej stronie: „Przeczytaj, przepisz, podaj dalej”. Z czasem zaczęto wykorzystywać także państwowe powielarnie, w których za pieniądze drukarze powielali „po cichu” przekazane im publikacje niezależne. Po roku 1978 zaczęto stosować już bardziej nowoczesne techniki, tj. z wykorzystaniem powielaczy i sitodruku. Wszystkie te publikacje miały bardzo mały druk i małą objętość, ze względu na oszczędność papieru. Prasa niezależna z tego okresu jest antykomunistyczna, niezajmująca się innymi totalitaryzmami, przy czym komunizm jest opisywany czasem jako system polityczny, a czasem, jak np. w KPN-owskim *U Progu*, jako wytwór rosyjski. Jest bogata w informacje, ale uboga w reportaże oraz w tematykę światową [4].

Z chwilą powstania „Solidarności”, po strajku w Stoczni Gdańskiej w 1980 r., nastąpił zalew pism pozacenzuralnych. W okresie od końca sierpnia 1980 r. do 12 grudnia 1981 r. wychodziło ok. 3200 tytułów czasopism wydawanych – głównie przez ogniwa „Solidarności” – na terenie całego kraju. Niemal każdy większy zakład pracy wydawał swoje pismo. Zajmowały się tym struktury związkowe: komitety zakładowe, międzyzakładowe, regionalne, założycielskie itp. Do nich dołączyły wkrótce pisma ruchu studenckiego, chłopskiego i harcerskiego. W tym czasie pracowało ponad 160 nielegalnych wydawców i warsztatów poligraficznych, które opublikowały bez zezwolenia cenzury przeszło 2500 książek i broszur. Można je było nabywać w regionalnych ośrodkach „Solidarności” i w punktach sprzedaży przy niezależnych organizacjach studenckich [5].

Do 13 grudnia 1981 r. czasopisma niezależne ukazywały się częściowo jako legalne, tj. ocenzurowane (np. *Wiadomości Katowickie*, „*Solidarność*” Jastrzębie) lub w tzw. „drugim obiegu”, tj. poza cenzurą (np. *Kultura Niezależna*, *Krytyka* i in.). Po wprowadzeniu stanu wojennego pisma, które nie zawiesiły działalności, wydawane były tylko w podziemiu. Ilość tytułów wychodzących wówczas regularnie szacowano na 130, ale przypuszczalnie było ich znacznie więcej. Ukazywało się mnóstwo gazetek zakładowych, lokalnych, środowiskowych, o których nikt spoza danej grupy odbiorców nie miał pojęcia.

W 1989 r. część redakcji pism niezależnych, jak np. *Tygodnika Mazowsze*, *Gazety Wyborczej* oraz *Tygodnika „Solidarność”*, przeszła do pracy w gazetach wydawanych legalnie. Liczba periodyków „drugoobiegowych” zaczęła więc spadać. Na koniec 1989 r., tuż przed zniesieniem cenzury, prasa niezależna to w większości

organa nielegalnych jeszcze, ale działających partii i ugrupowań politycznych: liberałów, KPN i PPS. Według ośrodka prasoznawczego w Krakowie (chodzi o Ośrodek Badań Prasoznawczych w Krakowie – przyp. aut.) w zasięgu oddziaływania prasy niezależnej znajdowało się ok. 3,5 mln osób, natomiast Dawid Warszawski (właśc. Konstanty Julian Gebert – jeden z redaktorów „drugoobiegowego” *KOS*-a oraz współpracownik *Tygodnika Mazowsze* – przyp. aut.) twierdzi, iż raczej liczba ta wahała się w granicach 1,5-2 mln osób [6]. Liczby te są jednak tylko szacunkowe w związku z brakiem rzetelnych informacji o nakładach, co z kolei wynikało z „konspiracyjności” tych pism. Należy zaznaczyć, iż prasa i wszystkie inne publikacje niezależne wydawane były z wieloma problemami. Ogólna atmosfera w kraju, prowokacje ze strony władz, od roku 1980 – ataki na różne ogniwa związku „Solidarność”, niekończące się strajki i wzniecanie coraz to nowych sytuacji konfliktowych powodowały, iż prasa nie mogła należycie wypełniać swojej roli. Zmuszona bowiem była bardzo często do podejmowania działań doraźnych, wynikających z zaistniałej w danej chwili sytuacji kryzysowej. Szczególnie dotkliwe były represje ze strony władz, skierowane przeciwko poszczególnym pismom i ich redakcjom. Najczęściej były to ingerencje GUKPPiW w zawartość treści pism. Podejmowane były wciąż próby zakazu druku konkretnych gazetek, czy wreszcie postępowania karne wnoszone bądź to przeciwko całym redakcjom, bądź pojedynczym jej członkom. Oprócz działań mających rzekomo „podstawy prawne”, stosowano równoległe działania represyjne wobec redaktorów, drukarzy czy kolporterów. Mnożyły się pobicia i zatrzymania, rewizje bez nakazów, konfiskowanie prasy i sprzętu. Ciągłe zagrożenie, przemiany, sytuacje konfliktowe w zakładach pracy, reorganizacje w wydawnictwach i redakcjach powodowały, że oblicze poszczególnych biuletynów często się zmieniało (tytuł, podtytuł, szata graficzna, format, nakład etc.) [7].

Wydawane w „drugim obiegu” książki i czasopisma były rozchwytywane, namiętnie czytane i przekazywane z rąk do rąk. Pisarze, historycy i publicyści wydawani w podziemiu, byli cenieni i poważani. Na spotkania autorskie czy np. przedstawienia sztuk autorów „zakazanych”, organizowane często w salach katechetycznych i kościołach, przychodziły tłumy. Wspomnieć można wystawienie w lipcu 1981 r. *Tragedii romantycznej* (na podstawie *Dziadów* Adama Mickiewicza i *Kordiana* Juliusza Słowackiego) w katowickim „Spodku”, w reżyserii studentów Wydziału Radia i Telewizji Uniwersytetu Śląskiego, zorganizowane przez Zarząd Regionalny NSZZ „Solidarność”. Spektakl w wykonaniu aktorów scen warszawskich, wystawiony 8 razy, obejrzało łącznie kilkadziesiąt tysięcy osób. Wydarzenie to było dla ówczesnych władz partyjnych ogromną porażką [8].

Wolne słowo i myśl zawarte w publikacjach niezależnych z tego okresu, jak i we wszelkich innych działaniach życia kulturalnego nieobjętych monopolem państwowym, nie tylko zaspokajały głód informacyjny społeczeństwa, ale także w istotny sposób przyczyniały się do rozkładu systemu komunistycznego w Polsce.

Poniżej przybliżam kilka niezależnych czasopism z ostatniego dziesięciolecia przed zniesieniem cenzury w Polsce, znajdujących się w zbiorach Czytelni Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Katowicach.

Jednym z czasopism pozacenzuralnych był *Akces: świat – polityka – prasa*, wydawany przez Wydawnictwo Myśl, którego w Czytelni PBW w Katowicach mamy numer 1 z 1988 r. i numer 3 z 1989 r. Było to niezależne pismo wydawane

prawdopodobnie kwartalnie, oparte na tłumaczeniach i przedrukach z pism zachodnich. Ukazały się tylko 3 numery. *Akces* był pismem przede wszystkim politycznym. Przedstawiał opinie prasy światowej o problemach obozu socjalistycznego i ukazywał je w szerszym kontekście ówczesnego świata. Choć obraz ten był pesymistyczny, jednak nowe, pojawiające się zjawiska budziły nadzieje. Powoli prawa człowieka zdobywały obywatelstwo w polityce międzynarodowej, zaś tortury, morderstwa, bezprawne aresztowania w krajach dyktatorskich i totalitarnych były coraz powszechniej potępiane. I tak, w numerze 1 z 1988 r., artykuły i eseje Charlesa Gatięgo, Milana Simečki czy Normana Daviesa, pisane w różnym czasie, wyrażały ostrożny optymizm, ukazując jednocześnie trudności, przed jakimi stał wówczas sowiecki kolos na drodze przebudowy systemu. Analizą sytuacji światowej z amerykańskiego punktu widzenia zajęli się dwaj byli sekretarze stanu, Henry Kissinger i Cyrus Vance, z których jeden działał podczas prezydentury republikańskiej (tj. Nixona oraz Forda – przyp. aut), a drugi – demokratycznej (tj. Cartera – przyp. aut.). Osobny blok tego numeru stanowią teksty o sytuacji w ówczesnej NRD, Wietnamie i Kampuczy, nawiązujące do dorocznego Raportu Amnesty International, w opracowaniu Manuela Lucberta [9]. Cały numer 3 z 1989 r. jest poświęcony sytuacji w Chinach, polityce terroru Deng Xiaopinga oraz krwawo stłumionym protestom ludności przeciwko polityce rządu na Placu Tian'anmen w Pekinie 4 czerwca 1989 r. Numer 3 *Akcesu* był ostatnim wydanym zeszytem tego pisma.

Krytyka: kwartalnik polityczny to pierwsze niezależne pismo polityczne w powojennej Polsce. Ukazywało się w latach 1978-1994. Łącznie wydano 45 numerów, z czego w Czytelni PBW w Katowicach znajduje się numer 16 z 1983 r. oraz numer 31 z 1989 r. Do 1989 r. wydawane poza cenzurą, nakładem oficyny NOWA. Numery 13/14, 15 i 17 wydało Wydawnictwo Krąg, a następne Wydawnictwo Krytyka i NOWA. W 1979 r. nakład *Krytyki* wynosił ok. 2–3 tys. egzemplarzy. Pierwszym redaktorem naczelnym był Stefan Starczewski. Zespół redakcyjny stanowili m.in.: Stanisław Barańczak, Konrad Bieliński, Miklós Haraszti (Węgry), Václav Havel, Jacek Kuroń, Jan Lityński, Adam Michnik, Jan Walc, Roman Wojciechowski, Jan Cywiński. Do współzałożycieli należał także prof. Jan Kofman (od numeru 26 redaktor naczelny), który publikował w zeszytach pod pseudonimem Włodzimierz Mart i który był siłą napędową *Krytyki* w stanie wojennym. Skład zespołu zmieniał się w kolejnych latach, m.in. wskutek represji ze strony władz. Pismo reprezentowało środowisko Komitetu Samoobrony Społecznej KOR. W *Krytyce* publikowali m.in. Marian Brandys, Jan Józef Lipski, Michał Jagiełło, Milan Kundera, Andrzej Werner, Anda Rottenberg, Józef Tischner i in. Publicystyka *Krytyki* nawiązywała do tradycji międzywojennej i emigracyjnej PPS. Na łamach *Krytyki* ukazywały się teksty zawierające analizy polityczne i ekonomiczne, opracowania dotyczące terroru komunistycznego w Polsce, omówienia sytuacji ruchów opozycyjnych w krajach bloku wschodniego (m.in. w monograficznych zeszytach poświęconych Czechosłowacji, ZSRR, Węgrom) oraz utwory literackie. *Krytyka* ukazywała się również na Zachodzie. Była przedrukowywana w Londynie, nakładem Wydawnictwa Aneks.

Zespół *Krytyki* publikował również serię wydawniczą **Biblioteka Kwartalnika Politycznego „Krytyka”**, w ramach której wydano książki z zakresu historii najnowszej, nauk społecznych, publicystyki politycznej, m.in. Jadwigi Staniszkis *Ontologia socjalizmu*, Hannah Arendt *Korzenie totalitaryzmu*, Normana Podhoretza *Krwawe*

skrzyżowanie, Józefa Życińskiego *Zbudujemy drugi raj, a potem trzeci, czwarty i piąty*, Michała Jagiełło „*Tygodnik Powszechny*” i *komunizm 1945-1953*, Václava Havla *Eseje polityczne*, Jacka Kuronia *Zło, które czynię oraz Wiara i wina: do i od komunizmu*, Adama Michnika *Z dziejów honoru w Polsce*, Krystyny Kersten *Jałta w polskiej perspektywie* oraz *Polacy, Żydzi, komunizm: anatomia półprawd*, Karla Rajmunda Poppera *Nędza historycyzmu: z dodaniem fragmentów autobiografii* i in. Redaktorem serii był Jan Kofman. Łącznie w ramach tej serii wydano 40 książek. *Krytyka* była jednym z 9 tytułów, których okładki zaprezentowano na znaczkach podziemnych „Polskie państwo podziemne. Prasa niezależna 1976-1984”, wydawanych przez Fundusz Grup Oporu NSZZ „Solidarność” Regionu Mazowsze [10].

KOS – podziemny biuletyn Komitetu Oporu Społecznego, pierwsze czasopismo ukazujące się w Polsce po wprowadzeniu stanu wojennego. Wydawany był w Warszawie w latach 1982-1989, początkowo jako tygodnik, a następnie jako dwutygodnik. Komitet Oporu Społecznego był organizacją opozycji demokratycznej. W wydawanym przez siebie piśmie publikował teksty programowe organizacji podziemnych, m.in. Tymczasowej Komisji Koordynacyjnej NSZZ „Solidarność” oraz artykuły dotyczące krajowej problematyki politycznej, gospodarczej i kulturalnej. Stałe działy, to: *Kultura Niezależna*, *Praworządność*, *Nauka Niezależna*. W składzie redakcji byli m.in.: Konstanty Gebert (pseud. Dawid Warszawski) i Roman Zimand (pseud. Leopolda) [11].

Na stronie tytułowej zeszytu dostępnego w Czytelni PBW w Katowicach z datą 14 lutego 1983 r. widnieje motto – fraszka C.K. Norwida *Siła ich*:

*Ogromne wojska, bitne generały,
Policje tajne, widne i dwu-płciowe.
Przeciwko komuż tak się pojednały?
Przeciwko kilku myślom... co nie nowe!*

Winieta czasopisma KOS z 14 lutego 1983 r. Fot. B. Czechowicz.

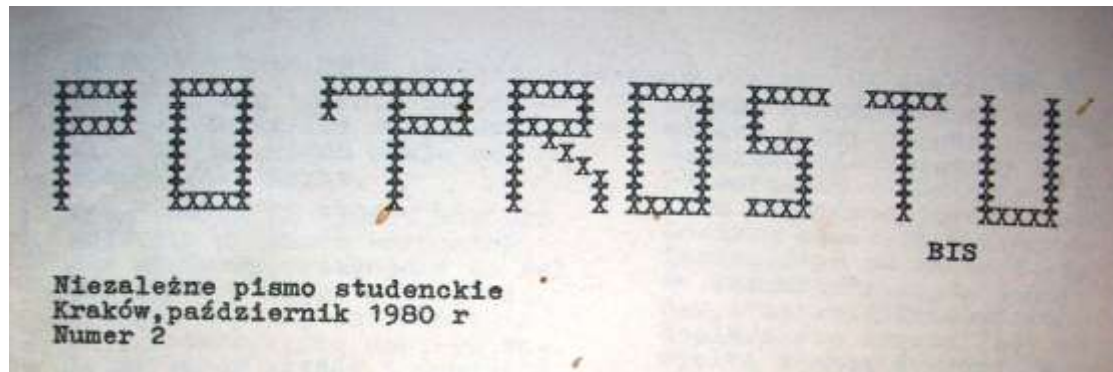
Kultura Niezależna: miesięcznik Komitetu Kultury Niezależnej „Solidarność”. To pismo wydawane w Warszawie w latach 1984-1989 poza cenzurą. Początkowo, w 1983 r., jako stała rubryka w czasopiśmie KOS. W latach 1990-1991 ukazywało się

oficjalnie. Pismo zawierało publikacje poświęcone sprawom literatury, kultury, polityki, nauk społecznych. Były to eseje, materiały, dokumenty, recenzje, wywiady, w których koncentrowano uwagę na kondycji kultury polskiej w sytuacji zagrożenia represyjną polityką władz PRL. W piśmie omawiano wydarzenia współczesnego życia kulturalnego oraz procesy zachodzące w polskiej kulturze [12]. W składzie redakcji byli pisarze, krytycy i publicyści: Marta Fik, Andrzej Osęka (członkowie KKN„S”) oraz Jan Walc, Zyta Oryszyn, Andrzej Kaczyński (pseud. Leon Bober), Janusz Sławiński (związani ze środowiskiem pisarzy i Instytutem Badań Literackich). Pismo drukowane było w wydawnictwach: Przedświt, Pokolenie, a następnie: Most i PoMost. Zamieszczano teksty znakomitych autorów (pod własnymi nazwiskami lub pseudonimami), m.in. Tomasza Łubieńskiego, Jacka Trznadla, Michała Głowińskiego, Romana Zimanda (pseud. Leopolda), Jarosława Marka Rymkiewicza, Andrzeja Kijowskiego, Barbaray Skargi, Andrzeja Paczkowskiego, Michała Boniego, Jacka Bocheńskiego, Marka Rostworowskiego, artykuły Krystyny Kersten, Anki Kowalskiej, recenzje Elżbiety Morawiec i Andrzeja Drawicza. Publikowano komunikaty KKN„S” i zawiadomienia o corocznych Nagrodach Kulturalnych „Solidarności” (łącznie było ich kilkanaście, ostatnia przyznana w 1990 r.). Pismo wyrażało idee niezależności kultury, odnotowywało wydarzenia z „frontu walki z władzą”, sprawy społeczne. Czasopismo posiadało stałe działy: Szkice, Realia, Proza, Wiersze, Recenzje, Felietony, Polemiki, Wydarzenia. Wiele tekstów dotyczyło wizji wolnego państwa, konstytucji, nowelizacji praw o stowarzyszeniach, niezależnego ruchu wydawniczego [13]. Łącznie ukazało się 70 numerów, z czego w Czytelni PBW znajdują się numery: 53–55 z 1989 r., 59–65 z 1990 r. oraz 66–70 z 1991 r.

Po Prostu Bis: niezależne pismo studenckie wydawane w Krakowie w okresie od czerwca 1980 r. do listopada 1981 r., początkowo przez członków Akademickiego Ruchu Odnowy, od numeru 2 z 1980 r. – przez niezależną redakcję, w składzie której byli: Marek Ciesielczyk (redaktor naczelny), Józef Miśtak, Małgorzata Bator. Było to pismo społeczno-kulturalne, adresowane do studentów i młodych pracowników naukowych. Rozprowadzane było na terenie Krakowa, Gdańska, Warszawy, Poznania i Wrocławia. W zamierzeniach redakcji było drukowanie materiałów własnych, jak i przedruków oraz tłumaczeń. W numerze 2 z października 1980 r., dostępnym w Czytelni PBW w Katowicach, dużo miejsca poświęcono aktualnym wówczas problemom społecznym, w tym studenckim. Pismo ukazywało się nieregularnie, często z dużym opóźnieniem, w związku z różnymi trudnościami wydawniczymi, na jakie napotykała redakcja. Łącznie ukazało się 10 numerów, każdy w nakładzie do 3 tys. egzemplarzy.

W 1981 r. Służba Bezpieczeństwa rozpowszechniła na terenie Uniwersytetu Jagiellońskiego tzw. fałszywkę *Po Prostu Bis Wydanie Specjalne* nr 9 z datą 12 października. Była to jedna z form zwalczania wydawnictw ukazujących się w tamtym czasie poza cenzurą. Zadaniem podrzucanych poszczególnym środowiskom fałszywek było skompromitowanie osób, wydawców lub organizacji, ukazanie ich jako współpracowników aparatu bezpieczeństwa PRL.

Winieta numeru 2 czasopisma *Po Prostu Bis* z października 1980 r. Fot. B. Czechowicz.

W 1981 r. nakładem Wydawnictwa Po Prostu Bis ukazały się książki: Leszka Nowaka *Trzy wykłady z niemarksistowskiego materializmu historycznego* (wydrukowane w Zakładzie Małej Poligrafii UJ) oraz George'a Orwella *Folwark zwierzęcy* (we współpracy z Wydawnictwem im. Konstytucji 3 Maja w Warszawie) [14].

Obieg bez Cenzury – miesięcznik podziemny, wydawany w Wydawnictwie CDN w okresie 1989–1990 r. Numer 1, dostępny w Czytelnii PBW w Katowicach, ukazał się w październiku 1989 r., a ostatni, numer 3 – w marcu 1990 r. W zamierzeniach nieujawnionego zespołu redakcyjnego pismo miało się ukazywać co miesiąc, z wyłączeniem wakacji, a więc 10 razy w roku. Pismo było drukowane w Wydawnictwie PoMost. Początkowo nosiło podtytuł: *Miesięcznik dla Klubów Książki Nieocenzurowanej*, a od numeru 2: *Miesięcznik dla Klubów Książki Nieocenzurowanej, bibliotekarzy, księgarzy, wydawców i czytelników książek nieocenzurowanych*.

Pismo redagowane było przez ludzi związanych z niezależnym ruchem wydawniczym, skierowane głównie do Klubów Książki Nieocenzurowanej. Jego celem było zapewnienie kontaktu wydawców niezależnych z czytelnikami, poznawanie ich potrzeb, postulatów i ocen. Publikowano w nim recenzje, zapowiedzi wydawnicze rynku niezależnego, informacje o bestsellerach na rynkach światowych, porady prawne dla osób pragnących rozwijać inicjatywy wydawnicze. Pismo nie służyło żadnemu określonymu kierunkowi politycznemu lecz wspierało różnorodny pomysł, zwłaszcza niekonwencjonalne i oparte na zasadach intelektualnej i gospodarczej konkurencji [15].

Winieta numeru 1 czasopisma *Obieg Bez Cenzury* z października 1989 r. Fot. B. Czechowicz.

W numerze 1 z października 1989 r. znajdziemy m.in. recenzję książki Richarda von Weizsackera *Historia Niemiec toczy się dalej*, nakładem Wydawnictwa CDN w Warszawie z 1989 r., Hannah Arendt *Koniec totalitaryzmu*, wydanej przez NOWĄ

w Warszawie w 1989 r. oraz wywiad z Mirosławem Chojeckim, współzałożycielem i pierwszym kierownikiem NOWEJ nt. przyszłości wydawnictw podziemnych w kraju, a także zapowiedzi wydawnicze wydawnictw: KRAĞ, In PLUS, NOWA, CDN, Myśl, Oficyna Literacka, Ogniw, Pokolenie, PoMost, Rytm, Wokół Nas, WSKOS (tj. Wydawnictwo Społeczne Komitetu Oporu Społecznego – przyp. aut.).

Tu, Teraz: pismo Oświaty Niezależnej – było to podziemne pismo oświatowe, wydawane przez „Solidarność” Nauczycielską w Warszawie w okresie 1982-1985 r., w nakładzie 3–4 tys. egzemplarzy. Początkowo był to dwutygodnik, a następnie miesięcznik. Pierwszy podtytuł brzmiał: *Okupacyjne pismo nauczycieli*, następnie: „Solidarność” Nauczycielska oraz później: „Solidarność”: *pismo Oświaty Niezależnej*.

Ruch Oświaty Niezależnej powstał w pierwszych miesiącach stanu wojennego w wyniku niezależnych inicjatyw społecznych w dziedzinie oświaty. Na przełomie czerwca i lipca 1982 r. Zbigniew Bujak zainicjował powołanie Rady Edukacji Narodowej przy NSZZ „Solidarność” Regionu Mazowsze, w składzie której byli m.in.: Klemens Szaniawski (przewodniczący), Andrzej Janowski, Julian Radziewicz, Anna Radziwiłł, Jacek Salij, Adam Stanowski, Tomasz Strzembos, Jerzy Szacki i in. Do zadań REN należały: społeczna kontrola finansowej strony działalności Oświaty Niezależnej, sporządzanie raportów o stanie oświaty, poszukiwanie funduszy dla nauki, oświaty i kultury za granicą, gdzie przedstawicielami REN byli Leszek Kołakowski i Eugeniusz Smolar. W marcu 1982 r., z inicjatywy różnych środowisk oświatowych, powołano Zespół Oświaty Niezależnej z udziałem m.in. Andrzeja Arendarskiego, Andrzeja Janowskiego, Magdaleny Bedyńskiej, Teresy Bochwic, Juliana Radziewicza, Iwony Tarnawskiej-Arkuszewskiej, Edwarda Wieczorka, Zofii Zaroń, Joanny Szpakowskiej – nauczycieli i naukowców skupionych przede wszystkim wokół ruchu Komitetów Oporu Społecznego i pisma *KOS*. Zespół Oświaty Niezależnej promował grupy samokształceniowe, utrzymywał kontakty z konspiracyjnymi środowiskami młodzieżowymi, wydawał *Zeszyty Edukacji Narodowej* oraz pisma *Tu, Teraz, Edukacja i Dialog*, dwumiesięcznik młodzieżowy *Wielka Gra* i łódzkie pismo *Oświata Niezależna*. W 1986 r. ZON uruchomił Bibliotekę Oświaty Niezależnej, umożliwiającą kaucyjnie wypożyczanie wydawnictw podziemnych, głównie książek. W 1987 r. ZON rozpoczął pracę nad przygotowaniem raportu o stanie oświaty w Polsce. Członkowie ZON brali udział w obradach Okrągłego Stołu, w podzespołach ds. nauki i oświaty oraz młodzieżowej. Najbardziej aktywne i najliczniejsze środowisko ZON było w Warszawie (ok. kilkaset osób), ale takie zespoły powstały także w ok. 20 innych miastach [16].

Na stronie tytułowej pisma *Tu, Teraz* zamieszczone było motto, cytat z *Traktatu moralnego* Czesława Miłosza:

*Żyjesz tu, teraz. Hic et nunc.
Masz jedno życie, jeden punkt.
Co zdążysz zrobić, to zostanie,
Choćby ktoś inne mógł mieć zdanie.*

Winieta numeru 20 czasopisma *Tu, Teraz* z 15 października 1983 r. Fot. B. Czechowicz.

W numerze 13 z 1 marca 1983 r. Julian Radziewicz (pod pseudonimem Bartosz Pieczyski) zabiera głos na temat etosu zawodu nauczyciela w Polsce roku 1983, potrzeby zjednoczenia środowiska nauczycielskiego wokół nowatorstwa pedagogicznego, demokracji szkolnej, nowoczesnego wychowania młodzieży, a w numerze 20 z 15 października 1983 r. zamieszcza krytyczne uwagi o programie wychowania, wydanym przez ówczesne Ministerstwo Oświaty i Wychowania. W tym samym numerze opowiadanie *Kraj szczęśliwych ptaków* Gerharda Zwerenza, niemieckiego pisarza i filozofa pochodzącego z NRD, przeciwnika i krytyka biurokratycznego aparatu państwowego oraz enerdowskiej Służby Bezpieczeństwa, wielkiego demaskatora totalitaryzmu, szykanowanego w NRD i zmuszonego do emigracji.

Kontynuacją tematyki czasopisma *Tu, Teraz* jest miesięcznik *Edukacja i Dialog*, założony w 1985 r. przez Juliana Radziewicza, ukazujący się do dziś.

Niepodległość to miesięcznik polityczny, który ukazywał się w Warszawie od stycznia 1982 r. do przełomu listopada i grudnia 1989 r. Łącznie wydano 96 numerów przy przeciętnym nakładzie 10 tys. egzemplarzy. Od numeru 28 z 1984 r. pismo ukazywało się równoległe na emigracji nakładem Independent Polish Agency w Lund. Od końca 1984 r. ukazywało się jako organ Liberalno-Demokratycznej Partii „Niepodległość”. Po rozłamie w partii w 1985 r. wydawane było przez Grupę Pisma *Niepodległość*.

Pismo wyrosło niejako na gruncie sporów programowych w polskiej opozycji, jakie toczyły się już od połowy lat 70-tych. Jednym z wątków owych sporów był stosunek do komunizmu. Część opozycjonistów uważała, że należy się skoncentrować na działaniach prowadzących do reformowania i demokratyzowania systemu, uznając istniejące realia geopolityczne i trwałość systemu pojałtańskiego. Inni zaś uważali, że należy otwarcie stawiać postulat odzyskania niepodległości jako najważniejszego celu działań opozycyjnych. Ten drugi nurt nawiązywał do tradycji II RP i polskiego państwa podziemnego. Był kontynuowany przez antykomunistyczną organizację „Ruch” w latach 60-tych oraz Nurt Niepodległościowy, Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela, Polskie Porozumienie Niepodległościowe, Ruch Młodej Polski i Konfederację Polski Niepodległej w latach 70-tych.

Dyskusje o taktyce walki z władzą komunistyczną nasiliły się po wprowadzeniu stanu wojennego. Przedsierpniowe ugrupowania opozycyjne przestały istnieć lub ograniczyły zasięg działania, a na ich miejsce pojawiały się inne. Najważniejsze debaty ideowe toczyły się na łamach licznych pism politycznych, w tym *Niepodległości*. Środowisko, z którego wyłoniła się pierwsza redakcja pisma, było skupione wokół Jerzego Targalskiego, wówczas asystenta w Instytucie Historycznym Uniwer-

sytetu Warszawskiego, założyciela w 1981 r. pisma *Obóz* (poświęconego problematyce krajów obozu komunistycznego), współredaktora pisma *Głos*. Jerzy Targalski inicjował w gronie najbliższych współpracowników (m.in. Doroty i Marka Safjanów, Witolda Gadomskiego, Jacka Kraussa, Tomasza Kołodziejskiego, Tadeusza Pawlickiego, Wiesława Sendka i in.) niekończące się spory o sposobach walki z komunizmem. I tak, w połowie listopada 1981 r. narodził się pomysł stworzenia pisma antykomunistycznego. Miało być zatytułowane *Przyszłość*. Wprowadzenie stanu wojennego przyspieszyło decyzję o wydaniu pierwszego numeru, który ukazał się w styczniu 1982 r. jako *Niepodległość* [17]. W miesięczniku tym Liberalno-Demokratyczna Partia „Niepodległość” opublikowała swoje założenia programowe, propozycję utworzenia Ruchu na Rzecz Przywrócenia Demokracji (RNRPD) oraz powołania przez ugrupowania polityczne działające w ramach Ruchu, tzw. Podziemnego Porozumienia Politycznego, którego zadaniem byłoby utworzenie w przyszłości Rządu Tymczasowego. Główne założenia programowe LDP „Niepodległość”, opublikowane w numerach 21/22 z 1983 r. oraz 25 z 1984 r., dostępnych w Czytelni PBW w Katowicach, to:

- odzyskanie niepodległości,
- bezwzględna walka z systemem socjalistycznym,
- zorganizowanie społeczeństwa i gospodarki w oparciu o wzór zachodnich demokracji,
- czyli z poszanowaniem zasady wolności jednostki, ograniczeniem roli państwa,
- decentralizacją i wolną gospodarką rynkową,
- współpraca z pozbawionymi przez ZSRR wolności narodami Europy Środkowej,
- propagowanie współpracy w dążeniu do niepodległości, wolności i demokracji.

Działacze i sympatycy LDP „Niepodległość” należeli przeważnie do kręgów inteligencji i studentów szkół wyższych. Najliczniejsze organizacje LDP „Niepodległość” istniały w Gdańsku, Krakowie, Poznaniu. Liczbę sympatyków szacowano pod koniec lat 80-tych na 200-300 w całym kraju. Pismo *Niepodległość* szerzej było znane w zakładach pracy, wśród działaczy zakładowych grup wyrosłych z „Solidarności” [18].

Niepodległość odegrała sporą rolę w dyskusjach programowych i sporach intelektualnych lat 80-tych. Pismo inicjowało takie tematy do dyskusji, jak:

- miejsce „Solidarności” w ruchu politycznym (*Niepodległość* była zdania, że „Solidarność” powinna być związkiem zawodowym, a nie partią polityczną),
- rola partii w życiu politycznym kraju (*Niepodległość* uważała, wbrew opinii struktur Solidarnościowych, że trzeba tworzyć partie mające rozmaite programy),
- rola rynku (*Niepodległość* uważała, że reformy gospodarki socjalistycznej się nie powiodą i potrzebny jest rynek, to znaczy kapitalizm, który był uważany przez *Niepodległość* za ustrój normalny,

- reformowalność socjalizmu (*Niepodległość* uważała, że socjalizmowi żadne reformy nie pomogą),
- reformowalność obozu socjalistycznego (pismo wyśmiewało zwolenników „odprężenia”, „pierestrojki” itd. w Polsce i za granicą. Pismo było przekonane, że Związek Radziecki się rozpadnie, co rzeczywiście się stało).

W latach 1983-1985 *Niepodległość* była jednym z częściej cytowanych pism, także przez Wolną Europę. Z jej artykułami stale polemizowały inne gazety podziemne. Pismo nie odegrało jednak żadnej roli w burzliwych przemianach w Polsce, jakie następowały na przełomie lat 80-tych i 90-tych. Z grupy dawnych przyjaciół nie wyłonił się załążek poważnej partii. Wynikało to głównie ze słabości organizacyjnych i braku zdecydowanych liderów. Osoby, które mogły spełnić taką rolę, były już wówczas na emigracji [19].

Spośród czasopism niezależnych z regionu Śląska i Zagłębia, dostępnych w Czytelni PBW w Katowicach, należy wymienić ***Solidarność Jastrzębie: tygodnik Regionu Śląska i Zagłębia*** (od numeru 14 podtytuł: *tygodnik Regionu Śląsko-Dąbrowskiego*). Wydawane przez Zarząd Regionu Śląska i Zagłębia NSZZ „Solidarność” w Katowicach od 5 maja do 8 grudnia 1981 r. Pismo ukazywało się oficjalnie i podlegało cenzurze. Było kontynuacją czasopisma *Nasza Solidarność Jastrzębie*. Łącznie ukazało się 30 numerów, z czego w Czytelni PBW w Katowicach dostępne są: 9-12, 14, 16-21, 23-29 z rocznika pierwszego, tj. z 1981 roku. W skład zespołu redakcyjnego wchodził: Jerzy Skwara (redaktor naczelny), Stefan Kosiewski, Zofia Zaremba, Bolesław Edelheit-Winczewski (sekretarz redakcji), Tadeusz Ginko, Jerzy Miciak, Marian Sawicz, Grzegorz Grzegorek (dział związkowy), Jarosław Piwar (dział łączności z czytelnikami), Tadeusz Kluba (fotoreporter), Stefania Jagielnicka-Kamieniecka, Jerzy Zimnik, Robert Śmiela. Z pismem współpracowali dziennikarze: Henryk Wuttke, Michał Ogórek, Andrzej Grajewski, Stefan Bratkowski, ilustratorzy: Marek Polański, Marek Michalski, Andrzej Czeczot. Autorem winiety był Stanisław Kluska.

W piśmie zamieszczano informacje o działalności „Solidarności” w kraju i regionie, sytuacji społeczno-gospodarczej, artykuły o tematyce historycznej, oświadczenia, wywiady, felietony, reportaże. Numery 19 i 20 były wydaniem zjazdowymi. Wobec nietransmitowania obrad I Krajowego Zjazdu Delegatów NSZZ „Solidarność” w Gdańsku przez telewizję i radio oraz braku wyczerpujących relacji w prasie niezwiązanej, gazeta ta przyjęła obowiązek przekazywania informacji o przebiegu obrad i uchwalonych dokumentach.

10 grudnia 1981 r. nowym redaktorem naczelnym został Zdzisław Woźniak, jednak następny numer już się nie ukazał [20].

Kolejnym śląsko-zagłębiowskim pismem niezależnym jest ***Głos Śląsko-Dąbrowski: magazyn społeczno-kulturalny***, którego nr 1 z 1989 r. można odnaleźć w Czytelni PBW w Katowicach. Wydawany był miesięcznie przez Komitet Obywatelski „Solidarność” z Bytomia. Ukazywał się od października 1982 r. do czerwca 1989 r. Finansowano go ze składek struktur podziemnych oraz wpłat czytelników. Drukowany początkowo w Warszawie, a następnie w Łodzi. Założycielem i pierwszym redaktorem naczelnym był Zenon Pigoń. W skład redakcji wchodziła także

Helena Strzała. Do współpracowników należeli także: Czesław Silczak (kolportaż), Barbara Babirecka, Maria Czesak, Anna Walisko-Brysch (kurierki w okresie druku pisma w Warszawie i Łodzi).

W 1983 r. Służba Bezpieczeństwa aresztowała Zenona Pigionia wraz z kurierami przewożącymi nakład pisma z Łodzi. W maju 1983 r. redaktorem naczelnym został Czesław Silczak z Bytomia. Redakcję tworzyli także: Helena Strzała (aresztowana w maju 1984 r.), Irena Serafin (aresztowana w lipcu 1984 r.), Jarosław Piwar, od 1984 r. – Maria Kowol, Maria Czesak, Henryk Książek i in. Autorką winiety była Jolanta Mrowiec.

Winieta numeru 1 czasopisma *Głos Śląsko-Dąbrowski* z września 1989 r. Fot. B. Czechowicz.

Od maja 1983 r. *Głos Śląsko-Dąbrowski* drukowany był na Śląsku techniką sitodruku. Druk wykonywano najczęściej w prywatnych mieszkaniach. Od 1988 r. drukowano *Głos* na offsecie otrzymanym z „Solidarności”. Kolporterami regionalnymi byli: Witold Zajączkowski, Krzysztof Buchała i Jacek Pająk (Chorzów), Marian Krzaklewski i Robert Wiśniewski (Zabrze), Piotr Polmański (Piekary Śląskie), Ludwik Dziwis (Tarnowskie Góry), Michał Dancewicz (Bytom). *Głos* był również kolportowany poza województwem za pośrednictwem Krzysztofa Sosny z Politechniki Wrocławskiej (na teren Wrocławia) oraz kolejarzy: Zenona Ignasiaka i Jerzego Gorola (na terenie innych województw).

W piśmie publikowano informacje nt. działań podziemia w regionie i kraju, podejmowano tematykę społeczno-gospodarczą. W 1983 r. *Głos Śląsko-Dąbrowski* prowadził działalność wydawniczą. Wydano m.in. *KOR* i *Dwie ojczyzny – dwa patriotyzmy* Jana Józefa Lipskiego, *Cysorza* Michała Smolorza, *Wygnanie* Andrzeja Grajewskiego, *Cztery pierwsze dni* Mariana Terleckiego, *Dzieje sprawy Katynia* Leopolda Jerzewskiego.

Od 1990 r. działa wydawnictwo o nazwie „Głos Śląsko-Dąbrowski”, które prowadzi Adrian Bujara [21].

Bardzo ważny biuletyn związkowy z okresu organizowania się „Solidarności”, ukazujący się do dziś, to *Wolny Związkowiec* – pismo Międzyzakładowego Komitetu Robotniczego, później: Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego „Solidarność” przy Hucie Katowice w Dąbrowie Górniczej. W Czytelni PBW w Katowicach jest dostępnych kilka numerów z 1980 r.: 2, 4–27, 29–32/33 oraz z 1981 r.: 1–9, 17, 21, 25.

Pismo to było wydawane legalnie od 15 września 1980 r. do 12 grudnia 1981 r. (łącznie 68 numerów co 2-5 dni), następnie jako nielegalne pismo strajkowe od 13 do 23 grudnia 1981 r. Dalsze numery ukazywały się od 12 stycznia 1982 r. z podtytu-

łem: *organ NSZZ Huta Katowice*, a następnie: *biuletyn informacyjny NSZZ Huta Katowice*.

Pomysłodawcą i redaktorem naczelnym był Zbigniew Kupisiewicz. Redakcję współtworzyli: Wiesław Tatko, Andrzej Krawczyk, Czesław Świerczyński, Hanna Janiak, Jerzy Milanowicz oraz rysownik Stanisław Łaski. Od 31 stycznia 1981 r. redaktorem naczelnym był Jacek Cieśliski. Dotychczasowy zespół redakcyjny uzupełnili: Stanisław Mandziej i Aleksandra Trzaska.

Na łamach *Wolnego Związkowca* ukazywały się materiały z najnowszej historii Polski, publikowane dotąd w „drugim obiegu” wydawniczym. Do 12 grudnia 1981 r. pismo osiągnęło nakład 50 tys. egzemplarzy. W okresie dni strajkowych, po wprowadzeniu stanu wojennego, ukazały się 22 wydania. Po zakończeniu protestów nastąpiły prześladowania. Wśród aresztowanych i skazanych na więzienie znalazła się cała redakcja *Wolnego Związkowca*. Pierwszy numer podziemny ukazał się 12 stycznia 1982 r. Redagowali i drukowali go: Andrzej Kisieliński i Jerzy Milanowicz, tworzący tzw. grupę zagłębiowską. Inną grupę, tzw. dąbrowską, stanowili: Marek Nowicki, Adam Łopatka, Ewa i Marek Linczowscy, Antoni Łopatka i Eugeniusz Kowalski. Od 1984 r. pismo ukazywało się sporadycznie, czego powodem były wzmożone aresztowania, przesłuchania i stała inwigilacja struktur podziemnych Huty Katowice [22]. Biuletyn w tym czasie zamieszczał krótkie komunikaty i ogłoszenia oraz informacje nt. bieżących wydarzeń w kraju. Kolejnymi redaktorami naczelnymi byli: Aleksander Gągalski (kwiecień – grudzień 1989 r.), Mirosław Wróbel (grudzień 1989 r. – kwiecień 1991 r.), Stanisław Biszta (kwiecień 1991 r. – czerwiec 1993 r.), Ryszard Konieczny (lipiec 1993 r. – październik 1994 r.), ponownie Zbigniew Kupisiewicz (październik 1994 – listopad 1995 r.), Paweł Rosicki (grudzień 1995 r. – grudzień 1998 r.) i od stycznia 1999 r. – Jacek Zommer [23].

Wiadomości Katowickie – pismo wydawane od 7 kwietnia do 11 grudnia 1981 r. w Katowicach przez Zarząd Regionu Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego „Solidarności”. Pismo ukazywało się 6 razy w tygodniu. Skład redakcji był następujący: Andrzej Czuma (redaktor naczelny), Anna Hebrowska, Leszek Duszyński, Tadeusz Żuczkiewicz, Czesław Świerczyński, Bogdan Hadyna (od numeru 58), Jerzy Bednarczyk (dział kontaktów z czytelnikami – od numeru 63), Kazimierz Zembala (redaktor techniczny – od numeru 84), Stanisław Kruszyński (od numeru 95), Andrzej Rozpłochowski (od numeru 107), Mieczysław Szwed (dział łączności z czytelnikami – od numeru 115) oraz Janusz Płaza i Artur Skrabski (od numeru 144).

Winieta numeru 13 czasopisma *Wiadomości Katowickie* z 25 kwietnia 1981 r. Fot. B. Czechowicz.

W piśmie zamieszczano serwis Biura Informacji Prasowej „Solidarności”, uchwały i oświadczenia Krajowej Komisji Porozumiewawczej, wiadomości z regionu i teksty publicystyczne. Było kolportowane w Komisjach Zakładowych zarejestrowanych w Międzyzakładowym Komitecie Założycielskim „Solidarności” w Katowicach. Łącznie ukazały się 183 numery o objętości od 2 do 4 stron w formacie A4 i A5, w nieustalonym nakładzie [24]. W Czytelni PBW w Katowicach są dostępne numery 9, 11, 12, 13 oraz 18 z kwietnia i maja 1981 r.

To niektóre z czasopism niezależnych z lat 1980-1991 znajdujących się w zbiorach Czytelni Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Katowicach. Wśród nich są także druki ulotne z tego okresu, pozyskane, podobnie jak czasopisma, drogą darów. Jednym z nich jest *Instrukcja na wypadek strajku generalnego* nr 1, 2 i 3 z 25 marca 1981 r., opublikowana przez Międzyzakładowy Komitet Strajkowy NSZZ „Solidarność” Regionu Śląska i Zagłębia dla ludności. W instrukcji tej zawartych jest szereg informacji dotyczących zachowania się w czasie strajku na terenie zakładów pracy, możliwych działań restrykcyjnych ze strony władz w stosunku do ludności oraz zachowania się na wypadek interwencji obcych wojsk.

Innym drukiem ulotnym z początku lat osiemdziesiątych jest *Komunikat Nr 1* z 22 kwietnia 1982 r. ze spotkania przedstawicieli NSZZ „Solidarność” regionu Gdańska, Dolnego Śląska, Małopolski i Mazowsza w celu omówienia sytuacji w związku „Solidarność” oraz w kraju, dla wypracowania wspólnego stanowiska w sprawie programu działania, a także środków i metod do jego realizacji. W tajnym spotkaniu brali udział: Zbigniew Bujak, Władysław Frasyniuk, Władysław Hardek oraz Bogdan Lis.

Wśród pism solidarnościowych przekazanych Czytelni PBW w Katowicach znalazły się także 2 kartki-cegiełki: *Pomoc bliźniemu* o wartości ówczesnych 100 zł oraz *Najlepsze życzenia świąteczne i noworoczne „Solidarność” `83* – na pomoc dla represjonowanych.

Fotokopia kartki-cegiełki *Pomoc bliźniemu*. Fot. B. Czechowicz.

Fotokopia kartki-cegiełki *Najlepsze życzenia świąteczne i noworoczne „Solidarność” ‘83.*
Fot. B. Czechowicz.

I na koniec jeszcze jeden druk, a właściwie jego odpis, autorstwa Komitetu ds. Związków Zawodowych Urzędu Rady Ministrów z 1982 r. pt. **Wytyczne dla komisarzy wojewódzkich**, dotyczący sposobu szkalowania i represjonowania członków NSZZ „Solidarność” oraz chętnych do wstąpienia do tego związku, natomiast „nagradzania” wstępujących do „rządowych” związków (tworzonych na podstawie Uchwały Sejmu o związkach zawodowych z października 1982 r. – przyp. aut.), zawierający także wskazówki odnośnie propagandy antykościelnej.

Te druki ulotne są także istotnym źródłem informacji o czasach, gdy w Polsce rozpoczął się proces przełamywania monopolu państwa na obieg informacji, a publikacje niezależne, drugoobiegowe, były jednym z czynników, który ten proces przyspieszył.

PRZYPISY:

- [1] Zob.: *Wszechnica „Solidarności”*: Czytelnia: http://www.wszechnica.solidarnosci.org.pl/?page_id=1773 [dostęp: 13.01.2012].
- [2] S. Siekierski, *Wydawnictwa drugiego obiegu 1976-1986*. „Przegląd Humanistyczny” 1990, nr 1, s. 22.
- [3] J. Kamińska, *Bibliografia publikacji podziemnych w Polsce: 13 XII 1981- VI 1986*. Paryż 1988, s. 7.
- [4] Zob.: „*Drugi obieg*” – plusy i minusy: z Dawidem Warszawskim rozmawia Krzysztof Czabański. „Kultura” (Paryż) 1989, nr 6, s. 84-91.
- [5] J. Kamińska, *Bibliografia publikacji podziemnych w Polsce: 13 XII 1981- VI 1986*. Paryż 1988, s. 8.
- [6] Zob.: J. Klejnocki, *Fenomen drugiego obiegu*. „Odra” 1990, nr 5, s. 56.
- [7] Zob.: A. Konderak, *Bibliografia prasy „Solidarności”*: 28 VIII 1980 – 12 XII 1981. Lublin 1990, s. 6-11.
- [8] Zob.: „Solidarność” Walcząca: „*Tragedia romantyczna*”: http://swkatowice.mojeforum.net/temat_vt8362.html [dostęp: 10.04.2012].
- [9] Zob.: *Akces: świat – polityka – prasa* [19]88, nr 1, s. 3
- [10] Zob.: Wikipedia: *Krytyka (kwartalnik)*: [http://pl.wikipedia.org/wiki/krytyka_\(kwartalnik\)](http://pl.wikipedia.org/wiki/krytyka_(kwartalnik))

[dostęp: 23.01.2012].

- [11] *Wielka encyklopedia PWN*, t. 14, Warszawa 2003, s. 416.
- [12] *Wielka encyklopedia PWN*, t. 15, Warszawa 2003, s. 185.
- [13] Encyklopedia „Solidarności”: *Kultura Niezależna*: http://www.encyklopedia-solidarnosci.pl/wiki/index.php?title=R00147_Kultura_Niezale%5%BCna_Warszawa [dostęp: 26.01.2012].
- [14] Encyklopedia „Solidarności”: *Po Prostu Bis*: http://www.encyklopedia-solidarnosci.pl/wiki/index.php?title=R00412_Po_Prostu_Bis_Krak%C3%B3w
- [15] Zob.: *Obieg bez Cenzury* 1989, nr 1, s. [1].
- [16] Zob.: Encyklopedia „Solidarności”: *Oświata Niezależna*: http://www.encyklopedia-solidarnosci.pl/wiki/index.php?title=T02022_O%C5%9Bwiata_Niezale%5%BCna [dostęp: 07.02.2012 r.].
- [17] Zob.: Encyklopedia „Solidarności”: *Niepodległość: miesięcznik polityczny*: http://www.encyklopedia-solidarnosci.pl/wiki/index.php?title=EWM_GP_35/2008 [dostęp: 05.03.2012 r.].
- [18] Zob.: T. Mianowicz, *Ścisłe tajne z drugiej ręki*. „Najwyższy Czas” 1997, nr 19/19, s. XIII-XIV, XIX-XXII: http://www.niepodleglosc.org/Polish/Informacja_o_Niepodleglosci/1997_Mianowicz_Tomasz.htm [dostęp: 05.03.2012 r.] oraz: *Wywiad udzielony przez przedstawicieli redakcji „Niepodległości” pismu „Karta” na początku kwietnia 1983 roku: wywiadu udzielili: Witold Gadomski i Józef Darski (Jerzy Targalski)*: http://www.niepodleglosc.org/Polish/Informacja_o_Niepodleglosci/1983_Karta.htm [dostęp: 05.03.2012 r.].
- [19] Zob.: Witold Gadomski : *Niepodległość 1982-1990*: http://www.niepodleglosc.org/Polish/Informacja_o_Niepodleglosci/2001_Gadomski_Witold.htm [dostęp: 05.03.2012].
- [20] Zob.: Encyklopedia „Solidarności” : *Solidarność Jastrzębie* : http://www.encyklopedia-solidarnosci.pl/wiki/index.php?title=R01645_Solidarno%C5%9B%C4%87_Jastrz%C4%99bie [dostęp: 13.01.2012].
- [21] *XX lat Solidarności Śląsko-Dąbrowskiej*, red. T. Płużański, Warszawa 2000, s. 262-263.
- [22] Zob.: toż, s. 261.
- [23] Zob.: Encyklopedia „Solidarności”: *Wolny Związkowiec*: http://www.encyklopedia-solidarnosci.pl/wiki/index.php?title=R01646_Wolny_Zwi%C4%85zkowiec_Katowice [dostęp: 21.01.2012].
- [24] Zob.: Encyklopedia „Solidarności”: *Wiadomości Katowickie* : http://www.encyklopedia-solidarnosci.pl/wiki/index.php?title=R00215_Wiadomo%C5%9Bci_Katowickie [dostęp: 20.02.2012].

Mgr Barbara Czechowicz – nauczyciel bibliotekarz,
Czytelnia PBW w Katowicach.

Z PRAKTYKI NAUCZYCIELA BIBLIOTEKARZA

KAROL MIARKA (1825-1882)
ZESTAWIENIE BIBLIOGRAFICZNE W WYBORZE ZA LATA 1924-2012,
OPRACOWANE NA PODSTAWIE ZBIORÓW WŁASNYCH
PEDAGOGICZNEJ BIBLIOTEKI WOJEWÓDZKIEJ IM. JÓZEFA LOMPY W KATOWICACH

Miarka sprzeciwiał się oficjalnej polityce państwa pruskiego zmierzającej najpierw do wyeliminowania języka polskiego z wszelkich sytuacji oficjalnych, a w konsekwencji całkowitego wynarodowienia, zatarcia różnic kulturowych między poszczególnymi nacjami zamieszkującymi ziemie tworzące Królestwo Pruskie. (...) Odezwa Miarki składała się z czterech głównych punktów (...): 1. Krzywdę nam czynią ci, którzy mówią, że polski Górnolązak jest tępego rozumu i podłego charakteru, bo Górnolązak jest obdarzony bystrym rozumem i posiada z przyrodzenia dobre i pobożne serce. 2. Niski stan oświaty pochodzi z zaniedbania języka przyrodzonego, więc pielęgnowanie języka polskiego jest konieczną potrzebą, jeżeli podniesienia oświaty spodziewać się chcemy. 3. Szkoła musi fundament położyć, nim książki i pisma oświatę rozszerzać, podierać mogą. 4. Biblioteki ludowe przyniosłyby błogosławieństwo nieocenione, więc trzeba używać wszelkich środków, aby je założyć i aby książki rozszerzać.

K. Tałuc: *Od polskiego słowa – do polskiego Śląska*. „Śląsk” 2012, nr 5, s. 35.

Bibliografia podmiotowa:

1. GŁOS wołającego na puszczy Górnolązkiej czyli O stosunkach ludu polskiego na Ślązku / Karol Miarka ; [wstęp Andrzej Brożek]. - Katowice : "Śląsk", 1984. - 60 s. ; 22 cm. - ISBN 8321603920
2. HUSYCI na Górnym Śląsku : opowiadanie z XV wieku podług kronik i ustnego podania ludu / Karol Miarka ; oprac. Hiacynta Woryna, Norbert Niestolik. - [Wyd. 1 powojenne]. - Żory : Towarzystwo Miłośników Miasta Żory, 2000. - 113 s., 15 s. tabl. ; 24 cm. - ISBN 8391336611
3. WYBÓR pism : z portretem / Karol Miarka ; zebrał i opracował Adam Bar // Katowice : Wydawnictwa Instytutu Śląskiego, 1939. - Katowice : Wydawnictwo Instytutu Śląskiego, 1939. - XXVIII, 301 s., [1] k. tabl. (portr.) ; 21 cm. - (Biblioteka Pisarzy Śląskich ; t. 7)

Bibliografia przedmiotowa:

1. DZIAŁALNOŚĆ wydawnicza Karola Miarki młodszego / Irena Mierzwa. - Opole : Instytut Śląski, 1976. - 200 s., 1 portr.: il.; 22 cm

2. DZIEJE piśmiennictwa śląskiego / Wincenty Ogrodziński ; do druku przygot. Ludwik Brożek i Zdzisław Hierowski. - Katowice : "Śląsk", 1965. - S. 169-178 : Karol Miarka (1825-1882)
3. HISTORIA Śląska. T. 3, 1850-1918. Cz. 1, 1850-1890 / pod red. Stanisława Michalkiewicza. - Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich : Polska Akademia Nauk, 1976. - S. 306-314 : „Katolik” i Miarka wobec kulturkampfu
4. HISTORIA Śląska od pradziejów do 1945 roku / Kazimierz Popiołek. - Katowice : Wydawnictwo „Śląsk”, 1972. - S. 250-257 : Karol Miarka, jego sojusznicy i oponenci
5. KAROL Miarka : studium z dziejów Górnego Śląska / Adam Bar. - Katowice : Wydawnictwa Instytutu Śląskiego, 1938. - 259 s. : ryc. ; 24 cm. - (Wydawnictwa Instytutu Śląskiego. Pamiętnik Instytutu Śląskiego ; 7)
6. KAROL Miarka a odrodzenie narodowe Śląska : materiały z konferencji naukowej w 160 rocznicę urodzin i 100 rocznicę zgonu Karola Miarki : Opole, 27 kwietnia 1984 r. / red. Joachim Glensk, Stanisława Sochacka. - Opole : Instytut Śląski, 1987. - 228 s. ; 22 cm
7. KAROL Miarka jako redaktor "Katolika" : fragment z dziejów prasy polskiej na Górnym Śląsku / Adam Bar. - Katowice : Instytut Śląski, 1935. - 29 s. ; 24 cm. - (Polski Śląsk / Wydawnictwo Instytutu Śląskiego)
8. KAROL Miarka - zapomniany "powieściopisarz" / Elżbieta Malinowska // W: ZAPOMNIANI : z dziejów literatury polskiej na Śląsku / pod red. Jana Malickiego i Grażyny Szewczyk. - Katowice : Muzeum Śląskie, 1992. - S. 119-132
9. KAŻDY ma swój życiorys : eseje i felietony / Wilhelm Szewczyk ; wyboru dokonali Grażyna Szewczyk, Wojciech Janota. - Katowice : Structura, 1996. - S. 135-138 : Inaczej o Karolu Miarce
10. LIKWIDACJA drukarstwa polskiego w Katowicach podczas okupacji hitlerowskiej / Edward Długajczyk // W: ZIEMIA Śląska. T. 2 / red. Lech Szaraniec. - Katowice : Muzeum Śląskie, 1989. - S. 21-46
11. MIARKA Karol / Irena Homola // W: POLSKI słownik biograficzny. T. 20. Cz. 3, z. 86, Mellerowa Zofia - Michał opat Benedyktynów. - Warszawa ; Kraków : Polska Akademia Nauk ; Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1975. - S. 527-531
12. MIARKA Karol / Stefan Smak // W: ŚLĄSKI słownik biograficzny. T. 1 / pod red. Jana Kantyki i Władysława Zielińskiego. - Katowice : Śląski Instytut Naukowy, 1977. - S. 171-176
13. NAKŁAD i kolportaż prasy polskiej na Śląsku w latach 1789-1989 / Joachim Glensk // W: OBIEG książki i prasy na Śląsku a wielokulturowość regionu / pod red. Krystyny Heskiej-Kwaśniewicz. - Katowice : Gnome, 1999. - S. 92-104
14. OD polskiego słowa - do polskiego Śląska / Katarzyna Tałuc // Śląsk. - 2012, nr 5, s. 34-37
15. PAMIĘĆ Miarki? / Grzegorz Sztoler // Śląsk. - 2000, nr 2, s. 52-53
16. PAWEŁ Stalmach, Karol Miarka / [Emmanuel Grim, Jan Skryba]. - Katowice ; Cieszyn : Nakł. Komitet Obchodu 100. rocznicy urodzenia Pawła Stalmacha i Karola Miarki, 1924. - 116 s. : il. ; 20 cm
17. PETRONELA i Krzyżacy [działalność Karola Miarki] / Agnieszka Rozpłochowska // Śląsk. - 2004, nr 2, s. 30-32
18. PISARSTWO Karola Miarki / Stefan Smak. - Opole : [Towarzystwo Przyjaciół Nauk], 1966. - 227 s. ; 23 cm. - (Prace Opolskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Wydział Języka i Literatury)

19. PITAVAL prasy polskiej na Śląsku w XIX stuleciu : redaktorzy i wydawcy przed sądem / Joachim Glensk. - Opole : Instytut Śląski, 1992. - S. 28-70 : Na Górnym Śląsku Karol Miarka przed sądem
20. PROGRAM wychowania rodzinnego Karola Miarki / Mirosław Wójcik // W: W KRĘGU problematyki i metod polskiej pedagogiki / pod red. Barbary Żechowskiej. - Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 1991. - (Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach ; nr 1159). - S. 64-75
21. PRZEŁOM narodowy Karola Miarki / Tadeusz Gospodarek. - Opole : Instytut Śląski, 1962. - 36 s. ; 23 cm. - (Wydawnictwa Instytutu Śląskiego w Opolu. Komunikaty. Seria Monograficzna ; nr 25)
22. RYNEK książki na Śląsku pod panowaniem pruskim w XIX wieku : drukarnie, księgarnie, płatne wypożyczanie publikacji / Elżbieta Gondek. - Katowice : Uniwersytet Śląski, 2001. - (Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach ; nr 1940). - S. 93
23. SŁOWACKI w edycjach Karola Miarki / Jacek Lyszczyna // Śląsk. - 2009, nr 10, s. 66-67
24. SYNDROM śląski : szkice o ludziach i dziełach / Wilhelm Szewczyk. - Katowice : Śląsk, 1986. - S. 32-54 : Długi proces przeciwko Karolowi Miarce
25. TYGODNIK Cieszyński i „Gwiazdka Cieszyńska” : pod redakcją Pawła Stalmacha : 1848-1887 / Irena Homola. - Katowice : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1968. - S. 116-118
26. W KRĘGU problematyki i metod polskiej pedagogiki / pod red. Barbary Żechowskiej. - Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 1991. - 104 s. ; 24 cm. - (Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach ; nr 1159). - ISBN 8322603746

*Opracowała mgr Katarzyna Herich – nauczyciel bibliotekarz,
Wydział Informacji Bibliograficznej, PBW w Katowicach.*

Gabriela Bonk*Zespół Szkół Urszulańskich w Rybniku***KRZYŻÓWKA „ROK KONSTANTEGO WOLNEGO”**

W krzyżówce najczęściej pytamy o fakty z życia Konstantego Wolnego – pierwszego marszałka Sejmu Śląskiego.

1			2		3		4			5	6			7
8		9							10		11			
									12					
13						14	15						16	
					17					18				
19				20					21					
22									23	24		25		
				26										
			27					28		29				
30														
							31					32		
33		34		35		36					37			
													38	
39									40					

Imię, nazwisko, klasa:

Hasła poziomo:

- 1) Imię pierwszego marszałka Sejmu Śląskiego.
- 5) Imię żony Konstantego Wolnego, Sworowskiej z domu.
- 8) Tak miał na imię ojciec Konstantego Wolnego.
- 11) Najważniejszy w gminie.
- 13) Wieś w Polsce położona w województwie śląskim, w powiecie kłobuckim, w gminie Kłobuck lub osada założona na surowym korzeniu, z zastosowaniem dla jej nowych mieszkańców ulgi na zagospodarowanie.
- 14) Szkic literacki.
- 16) Symbol chemiczny fermu.
- 18) Ptak, który mieszkał w willi na Zaciszu, ale skończył w katowickim ZOO, bo urządzał koncerty na wieży kościoła Mariackiego.
- 20) Syn Marii Sworowskiej (siostry żony Konstantego Wolnego), światowej sławy profesor farmakologii.
- 22) Mickiewicz, Asnyk lub Bahdaj.
- 23) Jedna z niemieckich akcji likwidacji Polaków w Generalnym Gubernatorstwie w lipcu 1940.
- 25) Dawna nazwa nart.
- 26) Jedno ze zwierząt mieszkających w willi państwa Wolnych na Zaciszu (namiętne wyjadające kwiaty z wazonów).
- 28) Panięskie nazwisko matki Konstantego Wolnego, Ludwiny.
- 30) Tam znajduje się willa, gdzie marszałek Sejmu Śląskiego mieszkał wraz z rodziną.
- 31) Willowe osiedle Warszawy.
- 32) „T” po grecku lub ryba z rządu okoniokształtnych.
- 33) Wojciech, były trener reprezentacji Polski.
- 39) Bardzo znany przyjaciel Konstantego Wolnego.
- 30) Jedyna żyjąca do dziś córka Marszałka Sejmu Śląskiego (jej matką chrzestną była żona Wojciecha Korfantego).

Hasła pionowo:

- 1) Był nim z zawodu ojciec Konstantego Wolnego.
- 2) Biały, topiony lub żółty.
- 3) Miasto św. Franciszka.
- 4) Uniwersalny rozpuszczalnik, świetnie wywabia plamy.
- 6) Zawód Konstantego Wolnego.
- 7) Konstanty Wolny, pasjonat samochodów był między innymi pierwszym prezesem stowarzyszenia: Śląski... .
- 9) W tej miejscowości Konstanty studiował i tu poznał swoją przyszłą żonę.
- 10) Lun, 48-118 – uczony chiński, wynalazca papieru czerpanego.
- 15) Ostatni polski sołtys wsi Katowice.
- 17) W tej dzielnicy Katowic (a konkretnie w części tej dzielnicy zwanej Drajkami) Konstanty Wolny spędził dzieciństwo.
- 19) Tę funkcję Konstanty Wolny piastował w Sejmie w ciągu trzech kadencji.
- 24) Zwierzę z Zacisza, które bez szacunku traktowało dolne partie pleców gości (samego marszałka również).
- 27) Ukochane drzewo Jana z Czarnolasu.
- 28) Nazwa miejscowości na Podlasiu, w której Konstanty Wolny, w czasie I wojny światowej, służył w pruskiej armii.
- 29) Nazwa tajnego Związku Młodzieży Polskiej, w którym działał Konstanty Wolny.
- 34) Staroperska miara długości.
- 35) Zatoka utworzona przez zalanie doliny rzecznej przez morze.
- 36) Jaguar, tygrys lub dachowiec.
- 37) Jeden z filmów Kazimierza Kutza, to: ... *Ziemi Czarnej*.
- 38) ... blanco – nie wypełniony, ale zawierający podpis wystawcy.

Rozwiązanie: Hasła poziomo:

1) Konstanty 5) Wanda 8) Wawrzyniec 11) wójt 12) Ado 13) Lgota 14) esej 16) Fm 18) paw 20) Marian
22) Adam 23) Ab 25) ski 26) koza 28) Jarczyk 30) Zacisze 31) Anin 32) Tau 33) Łazarek 39) Korfanty
30) Halina

Hasła pionowo:

1) kowal 2) ser 3) Asyż 4) Tri 6) adwokat 7) automobilklub 9) Wrocław 10) Caj 15) Skiba 17) Zawodzie
19) marszałek 24) baran 27) lipa 28) Janów 29) Zet 34) Zar 35) Ria 36) kot 37) sól 38) In

K	O	N	S	T	A	N	T	Y		W	A	N	D	A
O			E		S		R				D			U
W	A	W	R	Z	Y	N	I	E	C		W	Ó	J	T
A		R			Ż				A	D	O			O
L	G	O	T	A		E	S	E	J		K		F	M
		C			Z		K			P	A	W		O
M		Ł		M	A	R	I	A	N		T			B
A	D	A	M		W		B		A	B		S	K	I
R		W		K	O	Z	A			A				L
S			L		D			J	A	R	C	Z	Y	K
Z	A	C	I	S	Z	E		A		A		E		L
A			P		I		A	N	I	N		T	A	U
Ł	A	Z	A	R	E	K		Ó			S			B
E		A		I		O		W			Ó		I	
K	O	R	F	A	N	T	Y		H	A	L	I	N	A

Bibliografia:

1. *Konstanty Wolny zawsze prosto*. „Tygodnik Powszechny” 2012, nr 22, s. 41-48.
2. Lewandowski Jan F.: *Marszałek Wolny*. „Śląsk” 1997, nr 10, s. 20-21.
3. Lubina Michał: *Marszałek Konstanty Wolny*. „Śląsk” 2010, nr 11, s. 40-41.
4. Smolorz Michał: *Elity znad Brynicy. Konstanty Wolny (1877-1940)* „Dziennik Zachodni” z 27 listopada 2009, s. 29.
5. Sudnik-Paluch Marta: *Autor autonomii. Rok Konstantego Wolnego*. „Gość Niedzielny” 2012, nr 2, s. VII.
6. *Tablica ku czci Konstantego Wolnego. Pamięć o pierwszym marszałku Sejmu Śląskiego*. „Dziennik Zachodni” z 4 lutego 2005, s. 44.
7. Warmbrand Stanisława: *Spacer przez historię...* „Kronika Katowicka” 2011, nr 12, s. 6-9.

Opracowała **mgr Gabriela Bonk** – nauczyciel bibliotekarz, ZSU w Rybniku.

REGIONALIA

Barbara Michałek*Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Józefa Lompy w Katowicach***KARTOTEKA ZAGADNIENIOWA W PEDAGOGICZNEJ BIBLIOTECE WOJEWÓDZKIEJ
IM. JÓZEFA LOMPY W KATOWICACH JAKO ŹRÓDŁO WIEDZY O REGIONIE**

Tematyka regionalna w zbiorach Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. Józefa Lompy w Katowicach była obecna od początku jej istnienia. Stan zbiorów w pełni to odzwierciedla. Książki na temat Śląska są zgrupowane w katalogu systematycznym w kilku działach.

Katalogi nie stanowią jedyne źródła informacji o zbiorach. Znaczącą rolę odgrywa **kartoteka zagadnieniowa**, tworzona przez Wydział Informacji Bibliograficznej. Jej podstawowy zręb tematyczny stanowią (zgodnie z profilem biblioteki) pedagogika i psychologia. W ostatnich latach – w odpowiedzi na wzrastające zapotrzebowanie użytkowników – zaczęła się rozrastać część socjologiczna. Specjalny segment stanowi **kartoteka regionalna**. Jej znaczenie podnosi fakt, że grupuje opisy bibliograficzne – książki, niesamoistne części wydawnictw, artykuły i wywiady z czasopism gromadzonych w Czytelni – z dwudziestu lat. Układ opisów jest alfabetyczny i chronologiczny, ale z zastosowaniem chronologii odwróconej, co znaczy, że najnowsze opisy znajdują się na początku i w obrębie każdego roku ułożone są alfabetycznie. Jest to konsekwencją założenia metodologicznego budowy kartoteki, w myśl którego eksponuje się opisy najbardziej aktualne. To właśnie (oraz materiał przyjęty jako podstawa opisów) znacząco różni kartotekę od katalogu.

Kartoteka regionalna to 3 podstawowe działy (kręgi tematyczne):

- Śląsk, obejmujący szereg zagadnień doprecyzowanych określnikami (np. *budownictwo, kultura, socjologia, szkolnictwo i oświata* oraz szereg innych);
- Śląsk w literaturze i filmie (w ramach większej całości: *Motywy literackie i filmowe*);
- Edukacja regionalna na Śląsku.

W dziale pierwszym, najobszerniejszym, problematyka śląska jest zgrupowana w kilku podstawowych obszarach, ułożonych na zasadzie nadrzędności i podrzędności. Przykładowo: *Śląsk – kultura, Śląsk – teatr*.

Oto schemat jego budowy:

Hasło przedmiotowe (temat + określnik)	Wybrane pozostałe określniki	Liczba opisów (kartoteka tradycyjna i elektroniczna – od 2001 r.)
Śląsk – bibliografie; słowniki i encyklopedie; ikonografia; opracowania przekrojowe	-	33
Śląsk – archeologia; Śląsk – budownictwo; Śląsk – geografia		65
Śląsk – gospodarka, Śląsk – przemysł; Koleje – Śląsk		39
Śląsk – historia	[opracowania przekrojowe] do 1918 roku	330
	1918-1922 – [oraz powsta- nia śląskie, Plebiscyt]	
	1922-1939	
	1939-1945	
	po 1945 roku	
Śląsk – język	-	43
Śląsk – kultura	[opracowania przekrojowe]; bibliotekarstwo, czasopisma, drukarstwo i edytorstwo, czytelnictwo; etnografia [i <i>Kucharstwo</i>]; muzea, sztuka, teatr, muzyka piśmiennictwo [=literatura, opracowania przekrojowe; poszczególni pisarze – w skrzynkach <i>Pisarze polscy i utwory anonimowe polskie</i> , których w tym opracowaniu nie liczono]	471
Śląsk – ludność, Śląsk – stosunki etniczne	-	94
Śląsk – religia, Jan Paweł II – a Śląsk		89
Śląsk – socjologia; Śląsk – bezrobocie; Domy dziecka – Śląsk; Kobieta – Śląsk; Niepełnosprawni – Śląsk; Opieka społeczna – Śląsk; Rodzina – Śląsk [i inne]		168
Śląsk – sport; Śląsk – turystyka		24

Śląsk – szkolnictwo i oświata	szkolnictwo i oświata [opracowania przekrojowe]	268
	do 1918 roku	
	1918-1939	
	1939-1945	
	po 1945 roku	
	statystyka	
	szkoły [monografie]	
	nauka; [temat] Uniwersytet Śląski	
Śląsk – środowisko; Degradacja środowiska – Śląsk; Ochrona środowiska – Śląsk; Rezerwaty i parki narodowe – Śląsk [i pokrewne]	-	120
Ślązacy [kartoteka osobowa]		522 [pisarze – w dziale <i>Pisarze polscy i utwory anonimowe polskie</i> , których w tym opracowaniu nie liczono]
[Miasta]		235
Katowice	szereg haseł szczegółowych, np. Pałac Młodzieży... itp.	178
Ogółem		2679

Drugi dział – to grupa skrzynek **Motywy literackie i filmowe**, a w niej hasła: *Śląsk – literatura*, *Śląsk – film* [=Śląsk w literaturze i filmie, w odróżnieniu od *Śląsk – piśmiennictwo*, co oznacza: literatura na Śląsku w ujęciu przekrojowym; natomiast pisarze śląscy włączeni są do ogólnego ciągu skrzynek: *Pisarze polscy i utwory anonimowe polskie*].

Ponadto istnieje osobne hasło: *Śląsk – kino*, zawierające opisy na temat instytucji kinematografii w regionie, a w kartotece kartkowej obydwie hasła (dla ułatwienia poszukiwań, gdyż są to hasła pokrewne) znajdują się w jednym miejscu:

Hasło	Liczba opisów
Śląsk – literatura	42
Śląsk - film	50
Ogółem	92

Obydwie hasła poprzedzone są przykładami „podmiotowymi” (w tabelce nie liczy się kart zawierających bibliografię podmiotową, tzn. przykładowe książki beletrystyczne oraz wiersze i filmy o Śląsku).

Wprowadzenie edukacji regionalnej do szkół podstawowych i gimnazjów (*Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 lutego 1999 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego*. – Dz.U. z 1999 r. Nr 14, poz. 129

z późn. zm.) znacznie spopularyzowało tę problematykę wśród użytkowników biblioteki. Zaistniała konieczność wprowadzenia hasła **Edukacja regionalna**.

Edukacja regionalna była wówczas odrębną ścieżką międzyprzedmiotową. W kartotece w ramach haseł dotyczących edukacji regionalnej znajdują się opisy z zakresu: *ćwiczenia i zadania, metody, programy, scenariusze zajęć, materiały pomocnicze dla szkół, konkursy szkolne*. Szczególny jej element stanowi dydaktyka nauczania o Śląsku. Materiały merytoryczne do niej znajdują się w kartotece śląskiej (o której była mowa poprzednio); zaś w tej części grupuje się opisy dotyczące sposobów prezentowania tych treści w szkole, na poszczególnych etapach nauczania, zgodnie z metodyką JHP BN. Ponadto, istnieje bardzo ogólne hasło *Edukacja regionalna – Śląsk*.

Hasło przedmiotowe	Liczba opisów
Edukacja regionalna – Śląsk	129

Zatem – zbiorczo – kartotekę regionalną tworzą zasadniczo trzy obszary zagadnień (stan na koniec września 2012 r.):

Obszar zagadnień	Liczba opisów
Śląsk [hasła przedmiotowe z tabeli nr 1]	2679
Motywy literackie i filmowe dotyczące Śląska [hasła przedmiotowe z tabeli nr 2]	92
Edukacja regionalna na Śląsku [hasło przedmiotowe z tabeli nr 3]	129
Ogółem	2900

W 2001 r. skomputeryzowano Wydział Informacji Bibliograficznej. Zainstalowano program BIBLIOGRAFIA (system PROMAX), ponieważ może on pracować w integracji z Kompleksowym Systemem Zarządzania Biblioteką PROLIB. BIBLIOGRAFIA jest programem bardzo funkcjonalnym. Posiada kilka kreatorów opisu, spośród których najczęściej wykorzystujemy: artykuł, książkę, niesamoistną część wydawnictwa, wywiad. Wszystkie wygenerowane opisy włącza się do tradycyjnej, kartkowej kartoteki, a jednocześnie tworzy się bazę danych, możliwą do przejrzania w katalogu OPAC. Z tej bazy można dokonać wydruków w Wydziale Informacji Bibliograficznej.

Hasła przedmiotowe w kartotece elektronicznej nie są tożsame z hasłami uwidocznionymi na kartach rozdzielczych w kartotece tradycyjnej; są bardziej szczegółowe, np. hasłu *Ślązacy* w kartotece kartkowej odpowiada wiele haseł w kartotece elektronicznej, to znaczy – konkretne nazwiska. Jak z powyższego wynika, niektóre hasła bardzo szczegółowe włączane są w kartotece tradycyjnej do bardziej ogólnych.

Wyszukiwanie w kartotece kartkowej odbywa się – jak już wspomniano – przy pomocy haseł przedmiotowych. W przypadku kartoteki elektronicznej użytkownik ma do wyboru dodatkowe strategie wyszukiwawcze, między innymi według: tytułu książki lub czasopisma (także fragmentu tytułu), oznaczenia odpowiedzialności, słów kluczowych, roku do bibliografii. Istnieje też opcja: Nowości w bazie danych za okres..., który ustala użytkownik (maksymalnie 100 dni).

Głównym, ale nie jedynym zrębem działalności Wydziału Informacji Bibliograficznej, jest tworzenie kartoteki. Opracowuje się tu i upowszechnia również **zestawienia tematyczne** (także na stronie internetowej biblioteki – w zakładce: *Zestawienia bibliograficzne*). Przygotowuje się także zestawienia na specjalne zamówienie instytucji oświatowych. Przykładowo: pracownicy Wydziału IB opracowały zestawienie materiałów na temat historii jednego z katowickich liceów, które były później eksponowane w tamtejszej placówce w ramach obchodów jubileuszowych. Ponadto istnieje możliwość przesłania instytucji zestawienia z wybranego przez nią kręgu tematycznego, obecnego w kartotece, np. scenariusze imprez okolicznościowych na wybrany temat (*Dzień Matki, Dzień Nauczyciela, Dzień Misia, Dzień Babci, Dzień Dziadka, Walentynki* itp.).

Szczególne miejsca w pracy Wydziału zawsze zajmowały **wystawy**. Niektóre z nich były otwierane przy udziale lokalnych mediów. Przykładowe wystawy:

- *Jan Smoleń – powojenny kurator śląski;*
- *Oświata polska w latach okupacji;*
- *Górny Śląsk – region w Europie;*
- *Dziedzictwo przemysłowe Górnego Śląska;*
- *Kapliczki drewniane Górnego Śląska;*
- *Grodziska Górnego Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego z lotu ptaka;*
- *Korfanty znany i nieznan; Korfanty wczoraj i dziś;*
- *W służbie ludu polskiego na Śląsku – ksiądz Józef Szafranek;*
- *Śląskie Barbórki – sacrum wokół nas.*

Materiały dotyczące regionalizmu zajmują ważną pozycję na liście zakupów. Regionalizm jest obecny i widoczny w naszej bibliotece – w formie prezentacji podczas konferencji i porad. Współpracujemy ze Śląskim Towarzystwem Miłośników Książki i Grafiki, Biblioteką Śląską, Muzeum Śląskim. Nade wszystko – ze szkołami. Zapraszamy do odwiedzania naszej placówki, do przedstawiania swoich potrzeb i oczekiwań. Jesteśmy otwarci na wszelkie propozycje współpracy.

*Mgr Barbara Michałek – nauczyciel bibliotekarz,
kierownik Wydziału Informacji Bibliograficznej, PBW w Katowicach.*

Barbara Kucharska

Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Józefa Lompy w Katowicach – Filia w Jaworznie

**ROLA BIBLIOTEKI PEDAGOGICZNEJ W PROMOCJI „MAŁEJ OJCZYZNY”
ORAZ W EDUKACJI REGIONALNEJ
(NA PRZYKŁADZIE DZIAŁALNOŚCI PEDAGOGICZNEJ BIBLIOTEKI WOJEWÓDZKIEJ
IM. JÓZEFA LOMPY W KATOWICACH – FILII W JAWORZNIE)**

Popularyzacja działań mających na celu budowanie tożsamości regionalnej, a także upowszechnianie wiedzy o regionie otwiera interesującą przestrzeń dla aktywności wielu instytucji. Szczególny wkład w rozwój regionalizmu wnoszą placówki kulturalno-oświatowe takie, jak: szkoły, muzea, ośrodki kultury, biblioteki. Te ostatnie realizują przedsięwzięcia z zakresu edukacji regionalnej skierowane głównie do lokalnego środowiska oświatowego, tj. uczniów i nauczycieli.

Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Józefa Lompy w Katowicach – Filia w Jaworznie od kilku już lat podejmuje działania popularyzujące ideę „powrotu do korzeni”. Czyni to we współpracy z lokalnymi instytucjami chroniącymi i upowszechniającymi kulturę regionu: Muzeum Miasta Jaworzna, Miejskim Centrum Kultury i Sportu oraz Miejską Biblioteką Publiczną w Jaworznie. Z uwagi na wielowiekową przynależność historyczną i kulturową Jaworzna do regionu Małopolski, nasza biblioteka współpracuje również z Małopolskim Instytutem Kultury z siedzibą w Krakowie. Lekcje muzealne, wykłady, wystawy, wycieczki krajoznawcze, pozyskiwanie i rozpowszechnianie w środowisku lokalnym publikacji o tematyce dotyczącej regionu to najczęściej stosowane formy poznawania regionalnego dziedzictwa.

Spośród podjętych w ostatnich latach działań skierowanych do jaworzniackich nauczycieli, na szczególną uwagę zasługuje organizacja w roku szkolnym 2011/2012 – we współpracy z Regionalnym Ośrodkiem Metodyczno-Edukacyjnym „Metis” w Katowicach – kursu z zakresu edukacji regionalnej. ***Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł. Edukacja regionalna*** to całoroczny cykl bezpłatnych zajęć, adresowany do nauczycieli szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. Inicjatywa ta, realizowana w placówkach filialnych PBW w Katowicach, ma na celu poszerzenie wiedzy lokalnego środowiska oświatowego o swojej „małej ojczyźnie”, wypracowanie metod i technik efektywnej edukacji o regionie, upowszechnianie dobrych praktyk oraz wymianę doświadczeń w zakresie działalności regionalnej poszczególnych filii PBW w Katowicach.

Chęć udziału w kursie w jaworzniackiej placówce zgłosiło 14 nauczycieli, głównie bibliotekarzy szkolnych z terenu Jaworzna. W okresie od listopada 2011 do maja 2012 r. odbyło się w bibliotece 5 szkoleń z zakresu metodyki edukacji regionalnej, prowadzonych przez konsultantów ROM-E „Metis” w Katowicach. Dotyczyły one takich zagadnień, jak:

- nauczanie regionalne w ujęciu edukacji wielokulturowej;
- nowatorskie techniki i metody nauczania w edukacji regionalnej;

- wykorzystanie metody WebQuestu w nauczaniu o regionie;
- tworzenie projektu edukacyjnego wycieczki;
- metoda projektu w edukacji regionalnej.

Dzięki zainicjowaniu aktywnej współpracy Biblioteki Pedagogicznej z **Muzeum Miasta Jaworzna**, odbyły się trzy spotkania z pracownikami muzeum, poświęcone tematyce lokalnej. Celem zajęć było zapoznanie uczestników kursu ze specyfiką „małej ojczyzny”: środowiska przyrodniczego Jaworzna, dziedzictwa kulturowego oraz lokalnej sztuki ludowej. Kursanci mieli możliwość obejrzenia eksponatów muzealnych w odrestaurowanym budynku muzeum miejskiego, a także wysłuchania wykładów na temat rozwoju gospodarczego miasta, wpływu przemysłu na procesy demograficzne i urbanistyczne oraz kształtowania się lokalnej kultury. Nauczyciele zapoznali się z różnorodnością zabytków, obiektów kultury materialnej oraz przedmiotów sztuki ludowej, jakie można spotkać na terenie Jaworzna m.in., z bogato zdobionymi strojami krakowskimi, charakterystycznymi dla naszego regionu. Poszerzyli również swoją wiedzę dotyczącą środowiska przyrodniczego miasta Jaworzna, tj. ukształtowania terenu, budowy geologicznej oraz fauny i flory, w tym zlokalizowanych na terenie miejscowości obiektów przyrodniczych szczególnej wartości, takich, jak: pomniki przyrody, obszary chronionego krajobrazu, rezerwy przyrody.

Ilustrację warsztatów i lekcji muzealnych stanowiły przygotowywane każdorazowo przez bibliotekarzy jaworzniczej filii PBW wystawki literatury metodycznej z zakresu edukacji regionalnej, jak również prezentacje dostępnych w placówce publikacji dotyczących Jaworzna: książek, broszur oraz prasy lokalnej. Na zakończenie szkolenia wszyscy uczestnicy otrzymali od biblioteki upominki – zestawy wydawnictw informacyjnych oraz materiałów dydaktycznych do wykorzystania przez nauczycieli w szkolnej edukacji regionalnej.

Finałowe spotkanie uczestników kursu zorganizowano w formie wycieczki do **Nadwiślańskiego Parku Etnograficznego w Wygielzowie**, obejmującego swym zasięgiem pięciohektarowy obszar leżący po obu stronach Wisły na zachód od Krakowa, aż po Przemszę. Wyjazd wpisał się w XIV edycję Małopolskich Dni Dziedzictwa Kulturowego – jednego z największych cyklicznych wydarzeń ukazujących i promujących bogactwo kulturowe oraz przeszłość i tradycje regionu. Tematem wiodącym tegorocznej edycji, realizowanej przez Małopolski Instytut Kultury w Krakowie pod hasłem *W tym sęk!*, była architektura drewniana. W ramach bogatego programu Dni Dziedzictwa Kulturowego jaworzniccy nauczyciele poznali najcenniejsze zabytkowe obiekty budownictwa drewnianego zlokalizowane na terenie Parku Etnograficznego oraz wysłuchali wykładu na temat muzealnictwa skansenowego. Uczestniczyli w licznych imprezach towarzyszących, m.in. w pokazie palenia i parzenia kawy oraz w warsztatach garncarskich *Nie święci garnki lepią*, w ramach których przy fachowej pomocy garncarza można było samodzielnie wykonać gliniane naczynia. W trakcie pobytu w skansenie kursanci zwiedzili również ciekawe wystawy: *Damą być* – prezentującą stroje komunijne na fotografiach z I połowy XX w. oraz wystawę zatytułowaną *Wspomnień czar. Powróćmy do lat 60.* – przedstawiającą wyposażenie domu wiejskiego z lat 60. XX wieku. Wszyscy uczestnicy

wycieczki otrzymali ponadto bezpłatne wydawnictwa Małopolskiej Izby Turystyki, promujące zabytki i przyrodę Małopolski.

Inną, równie ciekawą formą edukacji regionalnej, jest udział Biblioteki Pedagogicznej w 2012 r. w ogólnopolskiej akcji bibliotekarzy pt. **Odjazdowy Bibliotekarz**. Taką nazwę nosi rajd rowerowy bibliotekarzy, czytelników oraz wszystkich miłośników książki, organizowany od dwóch lat w różnych miejscowościach na terenie Polski w ramach obchodów Tygodnia Bibliotek. Celem akcji jest integracja środowiska bibliotekarskiego, promowanie bibliotek i czytelnictwa, propagowanie roweru jako ekologicznego środka lokomocji oraz popularyzacja walorów krajobrazowych regionu. Trasa wycieczki, liczącej ok. 12 km, przebiegała turystyczno-rekreacyjnymi szlakami rowerowymi Jaworzna, położonymi w obrębie terenów leśnych Nadleśnictwa Chrzanów. Szlaki te stanowią część Śląskiej Sieci Tras Rowerowych, zakładającej powiązanie ze sobą wszystkich gmin regionu szlakami głównymi i lokalnymi. Uczestnicy rajdu obejrzeni znajdujące się na trasie wycieczki obiekty sportowe Miejskiego Ośrodka Sportu i Rekreacji, Elektrownię Jaworzno III, jak również miejsca pamięci: kirkut – cmentarz żydowski, powstały w 1884 r. oraz pomnik ofiar terroru komunistycznego, więzionych i zamordowanych w Centralnym Obozie Pracy Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego w Jaworznie (1945-1950) i „Akcji Wisła”. Zlokalizowany w lesie pomnik został uroczystie odsłonięty w 1998 r. przez ówczesnych prezydentów: Polski – Aleksandra Kwaśniewskiego i Ukrainy – Leonida Kuczmy. Udział w wycieczce stworzył ponadto jej uczestnikom możliwość poznania wkomponowanych w architekturę miasta niezwykle malowniczych obiektów przyrody: borów sosnowych, łąk śródleśnych, drzew pomnikowych (dębów i jesionów), a także – stawów i zalewisk pogórnich, będących miejscem gniazdowania chronionych gatunków ptaków oraz bytowania i żerowania wielu innych zwierząt.

Kolejnym rodzajem zaangażowania placówki w upowszechnianie wiedzy o przeszłości i tradycji regionu jest prowadzenie działalności edukacyjnej, skierowanej do jaworzniackiej młodzieży szkolnej. Przykładem jest autorski program edukacji regionalnej dla II etapu kształcenia pt. **Jaworzno – moja mała ojczyzna**, wdrożony w Szkole Podstawowej nr 3 z Oddziałami Integracyjnymi w Jaworznie w roku szkolnym 2009/2010. Program został zrealizowany w cyklu rocznym na odrębnych zajęciach pozalekcyjnych w klasie szóstej, we współpracy z nauczycielem historii i opiekunem szkolnego koła historycznego.

Celem programu jest przybliżenie uczniom wiedzy o specyfice własnego regionu oraz nauczenie ich szacunku i otwarcia się na potrzeby lokalnej społeczności, a w konsekwencji – ugruntowanie poczucia własnej tożsamości lokalnej i regionalnej. Program ma charakter interdyscyplinarny, bowiem jego treści zostały tak dobrane, aby umożliwiły uczestnikom zajęć wszechstronne poznanie swojego miasta i najbliższej okolicy w ujęciu geograficzno-przyrodniczym, gospodarczym, historycznym, a przede wszystkim społeczno-kulturowym. W wyniku realizacji programu uczeń zdobywa wiedzę nie tylko o tradycjach, kulturze, osiągnięciach i potencjale swojej „małej ojczyzny”, ale również – o niedostatkach regionu, zna jego potrzeby i możliwości dalszego rozwoju.

W związku ze specyfiką zajęć pozalekcyjnych program zakłada częściowe odejście od systemu klasowo-lekcyjnego, a jego celem jest przede wszystkim wykorzystanie doświadczeń pozaszkolnych uczniów oraz aktywne zdobywanie wiedzy

o swoim mieście. Z tego względu wiele zaplanowanych treści zostało zrealizowanych w terenie poprzez bezpośredni kontakt z okolicznymi mieszkańcami, przyrodą, lokalnymi instytucjami.

Aby program edukacji regionalnej był dla uczniów atrakcyjny, proponuję prowadzącym zajęcia wykorzystanie różnorodnych metod dydaktycznych: słownych, oglądowych oraz praktycznych, takich, jak: wykład, pogadanka, rozmowa kierowana, dyskusja, prezentacja, analiza materiałów źródłowych, praca z mapą i planem miasta, zajęcia komputerowe, wycieczka, ekspozycja (wystawa). Szczególny nacisk położono na metody i techniki aktywizujące, które rozbudzają ciekawość, zainteresowania, rozwijają sprawności i uzdolnienia uczniów oraz mają duże walory wychowawcze. Przykładem może być analiza SWOT, za pomocą której uczestnicy zajęć wskazywali mocne i słabe strony swojej szkoły. Jedną z form aktywnego poszukiwania informacji było przeprowadzanie wywiadów z mieszkańcami Jaworzna. Uczniowie zdobywali w ten sposób wiedzę na temat zwyczajów i tradycji kultywowanych w rodzinie i szkole, a także – zawodów wyuczonych i wykonywanych przez mieszkańców miejscowości. Efektywnej realizacji programu sprzyjało również zastosowanie dydaktycznych gier językowych na temat rodzinnego miasta, takich, jak: rozsypanki wyrazowe (tzw. puzzle tekstowe), krzyżówki, zagadki, skojarzenia.

Uczniowie uczestniczyli w życiu kulturalnym rodzinnego miasta poprzez kontakty z zabytkami kultury materialnej, wytworami lokalnej sztuki ludowej oraz instytucjami chroniącymi i upowszechniającymi kulturę regionu. Wycieczka do Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Katowicach – Filii w Jaworznie oraz do Miejskiej Biblioteki Publicznej w Jaworznie stworzyła możliwość bliższego poznania instytucji kulturalno-oświatowych do tej pory nieznanymi bądź odwiedzanych sporadycznie. Uczniowie zapoznali się m.in. ze zbiorami regionalnymi obu placówek oraz obejrżeli wystawę prac lokalnych artystów, prezentowaną w galerii sztuki biblioteki miejskiej.

Ważnym elementem programu były zajęcia praktyczne, podczas których uczniowie ćwiczyli umiejętność zbierania informacji o swojej miejscowości różnymi metodami, m.in. poprzez korzystanie z wydawnictw informacyjnych i regionalnych, a także – za pośrednictwem Internetu. Zapoznanie się z miejscowymi mediami: prasą i telewizją kablową oraz stronami internetowymi poświęconymi miastu, pozwoliło pogłębić wiedzę uczestników zajęć na temat działalności lokalnych instytucji kulturalno-oświatowych oraz osób zasłużonych dla Jaworzna.

Z uwagi na zamknięcie muzeum miejskiego dla zwiedzających, uczniowie uczestniczyli w wyjazdowej lekcji muzealnej w formie wykładu i prezentacji multimedialnej na temat lokalnej sztuki ludowej (rzemiosło artystyczne, malarstwo, zdobnictwo i ubiór ludowy, wyposażenie domów, narzędzia). Ciekawą formą poznania historii miejscowości była lekcja muzealna – w formie wycieczki krajoznawczej – zatytułowana *Szlakiem miejsc pamięci i pomników miasta Jaworzna*. Funkcję przewodnika po Śródmieściu i jaworznickim Rynku o nietypowym trójkątnym kształcie, pełnił historyk Muzeum Miasta Jaworzna. W trakcie wycieczki jej uczestnicy poznali zabytkowe obiekty, m.in. Kolegiatę św. Wojciecha i św. Katarzyny z XVI w. z cudownym obrazem Matki Bożej Jaworznickiej (Passawskiej), budynek MCKiS – stanowiący dawną siedzibę Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” z 1906 r., a także pomniki i tablice upamiętniające ważne wydarzenia historyczne

(Pomnik Niepodległości z 2008 r., kamień i tablicę poświęcone jaworznickim Żydom zamordowanym w czasie II wojny światowej) oraz postaci zasłużone dla miasta (księdza Stanisława Stojalowskiego – działacza społecznego, majora Karola Pniaka – pilota myśliwskiego, Stefana Dwornickiego – wybitnego działacza harcerskiego).

W toku realizacji zaplanowanych treści wykorzystane zostały na zajęciach różnorodne środki dydaktyczne, takie, jak:

- dokumentacja szkolna (kronika szkoły, statut, regulaminy);
- wydawnictwa informacyjne (słowniki, encyklopedie);
- Internet;
- wydawnictwa regionalne (albumy, przewodniki krajoznawcze i przyrodnicze, informatory, ulotki, foldery, pocztówki);
- prasa lokalna („Co Tydzień”, „Tydzień w Jaworznie”, „Format”, „Zeszyty Historyczne Miasta Jaworzna”, „Jaworznicki Sokół”, „Margines”);
- eksponaty muzealne;
- mapy i plany;
- zdjęcia krajobrazów i obiektów kultury materialnej miejscowości;
- urządzenia techniczne (środki audiowizualne): komputer, projektor multimedialny, cyfrowy aparat fotograficzny;
- materiały drukowane: teksty informacyjne, fiszki z poleceniami dla uczniów, wzory ankiet, karty pracy ucznia (Rodowód mojej rodziny; Zawody wyuczone i wykonywane przez mieszkańców mojego miasta).

Efektom twórczej aktywności uczniów w trakcie realizacji programu były wykonane różnymi technikami prace plastyczne: plakaty, gazetki, drzewa genealogiczne, herb miasta.

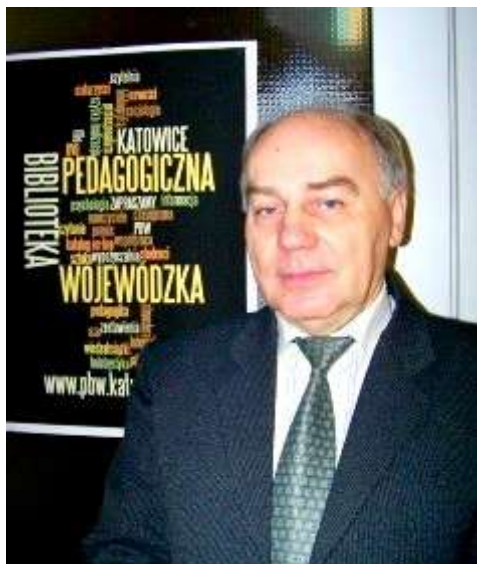
Szczególną formę ewaluacji końcowej, będącą podsumowaniem całorocznej pracy uczestników zajęć pozalekcyjnych, stanowiły:

- **Konkurs wiedzy o Jaworznie;**
- **Portfolio**, czyli teczka tematyczna zawierająca prace własne ucznia oraz inne materiały dokumentujące jego aktywność, postępy i osiągnięcia na zajęciach (materiały informacyjne do zajęć, wycinki prasowe, mapki, karty pracy itp.).

Przedsięwzięcia podejmowane przez Pedagogiczną Bibliotekę Wojewódzką im. J. Lompy w Katowicach – Filię w Jaworznie w ramach edukacji regionalnej znalazły oddźwięk w lokalnych mediach oraz w Internecie. Relacje i sprawozdania z działalności oświatowej w tym zakresie, artykuły prasowe, publikacje materiałów dydaktycznych w witrynach edukacyjnych dla nauczycieli – to skuteczne formy promocji placówki jako instytucji popularyzującej ideę poszukiwania korzeni naszej tożsamości.

*Mgr Barbara Kucharska – nauczyciel bibliotekarz,
PBW w Katowicach – Filia w Jaworznie.*

**„ZAMIŁOWANIA DO SZTUKI I CHĘCI TWORZENIA
LEŻĄ W NATURZE CZŁOWIEKA”
Z PANEM ANDRZEJEM SODOWSKIM ROZMAWIA URSZULA JANKOWSKA**

Fot. U. Jankowska.

Andrzej Sodowski urodził się i wychowywał w Chorzowie. Emerytowany inżynier budowlany, który jak wielu z nas ma rozliczne zamiłowania, zwłaszcza odnoszące się do muzyki klasycznej i malarstwa. Wolny czas poświęca swoim pasjom. Chciałabym przybliżyć jego sylwetkę jako przykład człowieka „pozytywnie zakręconego”, przekazującego dobrą energię innym ludziom.

Urszula Jankowska: Swoją przygodę ze sztuką rozpoczął Pan od...?

Andrzej Sodowski: Odpowiem stereotypowo: odkąd pamiętam. A na pewno moje uzdolnienia dostrzeżono już w szkole podstawowej, przydzielając mi wykonywanie rysunków do gazetki szkolnej. Potem chciałem być architektem, ale nie zdałem egzaminów właśnie z rysunku. Pierwszy obrazek olejny namalowałem już w wieku dojrzałym, w latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku. Potem były obrazki malowane sporadycznie, które zapełniały mieszkanie, a także malowane okazjonalnie dla znajomych w ilościach jednak minimalnych. Ta „twórczość” miała kilku-, a nawet kilkunastoletnie przerwy, natomiast potrzeba malowania we mnie tkwiła cały czas. Nigdy nie pobierałem lekcji u artystów. Należy także wspomnieć, że amatorzy nie mieli dostępu do materiałów malarskich. Na Rondzie Mikołowskim kupowało się części blejtramów do złożenia, oddzielnie płótno, a farby były wręcz zdobywane. To było dla nas istotne utrudnienie i także zniechęcało.

U.J.: Co Pana inspiruje?

A.S.: Wielkim bodźcem były dla mnie zawsze muzea, galerie, a w nich obrazy z różnych epok. Choć czułem potrzebę malowania, nie miałem dosyć odwagi, aby malarstwem zająć się „na serio”. Te magiczne miejsca były dla mnie rzeczywiście inspiracją do działań, których jednak nie podejmowałem. Oceniam, że w ten sposób straciłem kilkadziesiąt lat. Pomny tych zdarzeń namawiam teraz wszystkich, żeby uzdolnień manualnych nie marnowali, nie zaniedbywali czegoś, co może się stać istotą życia, zresztą przecież w różnych dziedzinach. Inną inspiracją dla mnie było poznawanie samego środowiska artystów plastyków, prelekcje na ten temat uznanych artystów lub teoretyków sztuki.

U.J.: Skąd się wzięła ta pasja w Pana życiu?

A.S.: W istocie to jest pasja, posiadam bowiem wykształcenie techniczne. Dla wielu osób malarstwo stanowi rodzaj odskoczni i przyjemnego odprężenia. Najświeższym dla mnie przykładem jest nasz wielki artysta Wiesław Ochman, który wystawił swoje prace w Bytomiu pod koniec października. Zamiłowania do sztuki i chęci tworzenia leżą w naturze człowieka. W każdym z nas odkładają się zapewne wartości intelektualne, choć – niestety – nie zawsze udaje się je ujawnić, ale trzeba to robić. Losowi należy pomóc, sądzę, że już od wczesnych lat. Twierdzą bowiem, że nie ma ludzi nieuzdolnionych w jakiejś dziedzinie. Uczestniczyłem niedawno w IX Pikniku malarskim w skansenie, pt. *Sielskie klimaty*, organizowanym przede wszystkim dla młodzieży, nie tylko ze szkół plastycznych. I to są właśnie początki i jeśli rodzice czy dziadkowie te uzdolnienia odkrywają u swoich dzieci czy wnuków, muszą je pielęgnować. Radość tworzenia jest wspaniała. Twórca ma przed sobą czystą kartkę, blejtram, kawałek drewna, zeszyt nutowy – i dzięki swoim uzdolnieniom i wyobraźni nadaje im swój kształt, a innym ludziom – radość, a nawet drugie życie – jak to niedawno usłyszałem. Ja mam swój zawód i nie byłem zmuszony do malarstwa komercyjnego. Upatruję w nim jednak swoistą terapię, mój mały świat.

Fotokopia obrazu *Śląskie podwórko*, autorstwa A. Sodowskiego.

Ruch amatorski jest bardzo bogaty w wydarzenia kulturalne i tak samo ważny jak działalność artystów plastyków, którym nie przeszkadzamy i nie szkodzimy. Przekonałem się niejednokrotnie, w kontaktach choćby z członkami Stowarzyszenia Chorzowskich Artystów Plastyków, że nie jest to środowisko dla nas hermetyczne i z ich strony możemy liczyć na wsparcie. Wielu z nas pobiera nauki u uznanych mistrzów. Jest to tym bardziej istotne, gdyż nie posiadamy własnych pracowni i nasza twórczość odbywa się w zasadzie w mieszkaniach, w gronie rodziny, która jest

pierwszym cenzorem naszych prac i na co dzień znosi cierpliwie skutki uboczne realizacji naszej pasji.

U.J.: Jakie techniki malarskie Pan stosuje?

A.S.: Malować można wszystko. Do tej pory niemal wyłącznie jest to olej. Nie jestem oryginalny, lubię zwłaszcza pejzaże, kwiaty. Nie muszę tworzyć własnego kierunku, choć w tym, co maluję, jestem już rozpoznawalny. Uczestnicząc w ruchu malarstwa tzw. intuicyjnego lub – jak kto woli – naiwnego, wystawiam i obrazy tego gatunku, ale szczerze mówiąc, jest to dla mnie technika nieosiągalna. Jestem przecież realistą. Aby jednak w tym zakresie sprostać wymogom środowiska – część moich prac dotyczy dokumentowania śląskości, a zatem maluję też śląskie podwórka, ulice, kościoły.

Moja twórczość została doceniona, bowiem w listopadzie 2012 roku uzyskałem I nagrodę w III Konkursie Sztuki Intuicyjnej im. Juliusza Marcisza, organizowanym przez Stowarzyszenie *Barwy Śląska* w Rudzie Śląskiej.

Wielość wystaw dowodzi intensywności podejmowanych przeze mnie i innych twórców-amatorów działań, które w mojej ocenie są znacznie bogatsze, niż wśród plastyków. A trzeba dodać, że nie posiadamy pracowni i cała twórczość odbywa się w mieszkaniach, w gronie rodziny, która jest pierwszym cenzorem naszych prac.

Bardzo dobrą pracę dla zachowania śląskich tradycji wykonuje Stanisław Gerard Trefoń, kolekcjoner obrazów artystów nieprofesjonalnych i przedmiotów regionalnych. Utworzona przez Niego w Rudzie Śląskiej Kolekcja Sztuki Intuicyjnej *Barwy Śląska* to miejsce kultowe.

Bardzo dobrą robotę wykonuje Stanisław Trefoń, kolekcjoner obrazów artystów nieprofesjonalnych i przedmiotów regionalnych. Kolekcja Sztuki Intuicyjnej *Barwy Śląska* w Rudzie Śląskiej to miejsce dla mnie kultowe.

U.J.: Jak liczny jest Pana dorobek? Jakiego rodzaju prace on obejmuje?

A.S.: Dopiero po przejściu na emeryturę, dzięki namowiem grona przyjaciół, którym zawsze będę dziękował i uzyskaniu pozytywnego impulsu, zdecydowałem się na działalność wystawienniczą. I w ten sposób zacząłem się rzeczywiście realizować. Wernisaż mojej pierwszej wystawy indywidualnej odbył się 4 grudnia 2009 roku w Galerii Gala MDK Batory w Chorzowie, a zatem niespełna 3 lata temu. Od tego czasu łącznie tych wystaw było 8. Koło pierwszego etapu mojej twórczości się zamyka, gdyż w tej samej galerii będę wystawiał ponownie w styczniu 2013 roku.

Uczestniczyłem w tym czasie także w ponad 40 wystawach zbiorowych na terenie aglomeracji śląskiej oraz w kilku plenerach. Z reguły tematyka prac jest dowolna, choć w niektórych wystawach o charakterze konkursu jest ona z góry określona. Zapraszam na moją stronę internetową www.galeria-as.strefa.pl.

Fotokopia obrazu *Willa Fitznera w Siemianowicach Śląskich*, autorstwa A. Sadowskiego.

U.J.: Które prace mają dla Pana największe znaczenie?

A.S.: Na tak postawione pytanie mógłbym odpowiedzieć wymijająco, bowiem wszystkie obrazy są dla mnie równowarte. Jednak najbardziej cenię te, które mają dla mnie wydźwięk sentymentalny, związany z miejscem lub tematyką. Chyba jak każdy twórca bardzo niechętnie pozbywam się obrazów, jednak część z nich malowana jest na zamówienie i wówczas znajdują inne miejsce. Łatwiej przychodzi mi po prostu obraz dać w prezencie.

U.J.: Skąd wziął się pomysł utworzenia Chorzowskiej Grupy Plastycznej "Krajcok' 12"?

A.S.: Odkąd zacząłem wystawiać stwierdziłem, że ruch amatorskich grup nieprofesjonalnych jest bardzo intensywny i działania w pojedynkę nie mają sensu. Aby w tym ruchu uczestniczyć, wstąpiłem we wrześniu 2010 roku do Grupy Plastycznej Spichlerz'86 z Siemianowic Śląskich i Grupy Artystów Nieprofesjonalnych GROTA w Świętochłowicach, w których działałem do dzisiaj. Poznałem wielu wspaniałych ludzi, samo środowisko, zdobyłem doświadczenie i przede wszystkim dostęp do informacji, która w dzisiejszych realiach jest bardzo ważna. Stwierdziłem także z przykrością, że w Chorzowie amatorzy nie są zorganizowani. Zamiar utworzenia grupy dojrzał więc i wreszcie sfinalizował się 1 marca 2012 roku, kiedy to powstała z inicjatywy 9 osób założycieli Chorzowska Grupa Plastyczna Krajcok'12, a ja zostałem jej liderem. Sam pomysł zyskał uznanie i poparcie władz miejskich oraz animatorów kultury w mieście, choć przecież nie jest nowatorski. Grupa spełnia waż-

nią rolę, zupełnie niezależną od wspaniale działającej w Chorzowie Galerii MM, która znajduje się w wyłącznej dyspozycji artystów plastyków. W listopadzie 2012 r. otwarto piątą już wystawę zbiorową Grupy w Willi Fitznera w Siemianowicach Śląskich.

U.J.: Jakie są główne cele ChGP Krajcok' 12?

A.S.: Podstawowym celem jest integracja środowiska twórców amatorów, nieposiadających jakiegokolwiek wykształcenia plastycznego, którzy do tej pory swoje prace odkładali do tzw. szuflady, a ich działalność była znana jedynie w swoim środowisku. A przecież wiele jest osób, które pobierały lub pobierają nauki u wybitnych artystów plastyków, mają swoje ambicje, chciałyby się pokazać. To przecież naturalny odruch człowieka. Nawet ci piszący pamiętniki dla siebie liczą, że ktoś je kiedyś przeczyta. Są więc tacy, jak ja, czujący potrzebę tworzenia nie tylko w zaciszu domowym. W Starochorzowskim Domu Kultury, działającym jako filia Chorzowskiego Centrum Kultury, gdzie jest nasza siedziba, mamy do dyspozycji pracownię, jest też Galeria Na Strychu. Teraz wspólnym celem grupy jest chęć prezentowania swoich prac publicznie, ale też możliwość nawiązania wartościowych kontaktów towarzyskich i doskonalenia warsztatu twórczego. Poza tym, ważny jest odbiorca naszych prac, bo bez niego jakakolwiek działalność twórcza nie ma w ogóle sensu. W tej chwili grupa liczy 20 członków. Jej działania opisywane są na stronie www.krajcok12.strefa.pl

U.J.: Będąc członkiem grup plastycznych włączał się Pan w różne inicjatywy.

A.S.: W istocie działalność zorganizowana daje wiele możliwości zaspokojenia nie tylko osobistych ambicji, ale także satysfakcji uczestniczenia w imprezach masowych, organizowanych na szczeblu miejskim lub wojewódzkim, jako ich oprawa plastyczna. Bardzo istotna jest także działalność charytatywna w postaci nieodpłatnego przekazywania obrazów do licytacji. Uzyskane środki wspomagają cele społeczne. I to jest w naszej działalności chwalebne.

U.J.: Jakie są Pana plany na następne lata?

A.S.: Chciałbym być nadal człowiekiem aktywnym i robić dalej to, co stało się moją pasją. Chciałbym – jak do tej pory – spotykać na swej drodze twórczej ludzi przyjaznych mnie i całemu ruchowi amatorskiemu. Chciałbym dobrze prowadzić Grupę Krajcok' 12 i życzyć jej członkom jeszcze większych sukcesów.

U.J.: Dziękuję za rozmowę.

Z RELACJI UCZESTNIKA

Anna Marcol*Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Józefa Lompy w Katowicach***„CZŁOWIEK POTRZEBUJE KORZENI I SKRZYDEŁ. ŚRODKI PRZEKAZU
JAKO CZYNNIK KSZTAŁTUJĄCY KULTURĘ REGIONU”
SPRAWOZDANIE Z II KONFERENCJI REGIONALNEJ**

Zmienia się edukacja, zmienia się bibliotekarstwo, przeobrażeniom ulegają oczekiwania współczesnych uczniów i czytelników. Żyjemy w świecie, w którym obraz i dźwięk są głównymi środkami przekazu oraz jednymi z podstawowych elementów otaczającej nas rzeczywistości.

Wychodząc naprzeciw potrzebom tych nauczycieli i bibliotekarzy, których zainteresowania koncentrują się wokół możliwości wykorzystania środków masowego przekazu do popularyzacji wiedzy o regionie, zorganizowano II Konferencję Regionalną pod hasłem „*Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł*”. *Środki przekazu jako czynnik kształtujący kulturę regionu*. Organizatorami konferencji byli: Wyższa Szkoła Techniczna w Katowicach, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. J. Lompy w Katowicach oraz Regionalny Ośrodek Metodyczno-Edukacyjny *Metis* w Katowicach.

Celem spotkania, które odbyło się 25 września 2012 roku, było zapoznanie uczestników z ofertą lokalnych mediów oraz nowymi formami wykorzystania zbiorów bibliotecznych w edukacji regionalnej.

Zebranych przywitały Bożena Bucka – dyrektor ROM-E *Metis* w Katowicach i Maria Grabowska – dyrektor PBW w Katowicach. Następnie głos zabrali przedstawiciele władz WST – Arkadiusz Hołda (kanclerz) i prof. Andrzej Grzybowski (rektor), zapraszając nauczycieli do podejmowania różnych form współpracy z uczelnią.

Wśród zaproszonych gości znaleźli się, między innymi, dr Jerzy Gorzelik – Członek Zarządu Województwa Śląskiego, Andrzej Gościński – Przewodniczący Sejmiku Województwa Śląskiego, Andrzej Rafa – dyrektor Wydziału Nadzoru nad Przedszkolami, Szkołami i Placówkami Kuratorium Oświaty w Katowicach, reprezentujący Śląskiego Kuratora Oświaty oraz Magdalena Wójcik – inspektor Wydziału Edukacji i Nauki Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego.

Oficjalnego otwarcia dokonał dr J. Gorzelik. W swoim wystąpieniu odwołał się do pierwszej konferencji z cyklu *Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł*, która odbyła się w maju 2011 roku, pod hasłem *Małe ojczyzny: kultura, edukacja, rozwój*. Zestawił ze sobą oba miejsca obrad – Salę Sejmu Śląskiego i siedzibę Wyższej Szkoły

Technicznej, przyrównując je do regionalnej tradycji i nowoczesności. Nawiązał również do dziejów i genezy regionalizmu, nowego ujęcia świadomości regionalnej, związanego z otwartością na inne kultury i regiony oraz najnowszych publikacji z tego zakresu.

W imieniu Stanisława Fabera – Śląskiego Kuratora Oświaty – głos zabrał A. Rafa. Odczytując list adresowany do organizatorów, gratulował wyboru tematyki obrad.

Zasadnicza część konferencji składała się z ośmiu wystąpień. Pierwszy referat zaprezentował Przemysław Maliszewski – dziennikarz TV SILESIA, omawiając rolę stacji w kształtowaniu kultury regionu i zestawiając jej ofertę z programami innych telewizji. W jego opinii, media ogólnopolskie często zniekształcają obraz Górnego Śląska i prezentują go w sposób karykaturalny. Być może zwiększenie czasu emisji, związane z przejściem na odbiór cyfrowy, zachęci innych nadawców regionalnych do szerszego wprowadzania audycji gwarowych oraz programów promujących śląską kulturę wysoką.

Drugi referat przedstawiła Aneta Ozorek z Silesia Film – Centrum Sztuki Filmowej, które jest placówką o rozbudowanych funkcjach naukowo-badawczych i edukacyjnych. Prelegentka omówiła możliwości nawiązania współpracy z poszczególnymi jednostkami CSF, na które składa się Filtoteka Śląska, Zespół Produkcji i Usług Filmowych oraz Zespół Promocji Filmu i Kina, zajmujący się upowszechnianiem twórczości filmowej.

Celom edukacyjnym będzie także służył *Podręcznik edukacji regionalnej dla uczniów województwa śląskiego*, który powstaje w Instytucie Badań Regionalnych Biblioteki Śląskiej. Instytut działa oficjalnie od marca 2012 r. i nawiązuje do tradycji Instytutu Śląskiego oraz Śląskiego Instytutu Naukowego im. Jacka Koraszewskiego, który zakończył swą działalność w 1992 r. Najbliższe plany naukowe Instytutu omówiła Magdalena Urbanowicz.

Wystąpienie prof. Krystyny Doktorowicz – prodziekana ds. Budowy Wydziału Radia i Telewizji i Promocji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, zatytułowane *Środki przekazu jako czynnik kształtujący kulturę regionu*, podsumowało pierwszą część konferencji. Badaczka zestawiała ze sobą tendencje globalistyczne z ruchami będącymi afirmacją tożsamości regionalnej. Oba nurty odniosła do roli mediów, podkreślając, że te same środki przekazu mogą służyć zarówno rozpowszechnianiu informacji na skalę globalną, jak i regionalną. Rozwój technologii spowodował, że założenie lokalnej telewizji lub radia internetowego staje się coraz prostsze, dzięki czemu łatwiej można sprostać oczekiwaniom społeczności lokalnych, zainteresowanych życiem swojego miasta czy regionu.

Po przerwie głos zabrała Anna Dzięgiel – nauczyciel konsultant Regionalnego Ośrodka Metodyczno-Edukacyjnego *Metis* w Katowicach. Prelegentka podsumowała roczną współpracę Ośrodka z Pedagogiczną Biblioteką Wojewódzką w Katowicach, w ramach realizacji programu edukacji regionalnej. Następnie głos zabrali nauczyciele bibliotekarze PBW, którzy zaprezentowali działania Biblioteki na rzecz popularyzacji wiedzy o regionie. Barbara Michałek – kierownik Wydziału Informacji Bibliograficznej, omówiła cele tworzenia kartoteki regionalnej, natomiast Krystian Szcęsny przedstawił wybrane inicjatywy Wydziału Instruktażowo-Metodycznego Edukacji Regionalnej.

W konferencji uczestniczyły także przedstawicielki bibliotek filialnych. Jolanta Drosdzol – kierownik filii PBW w Chorzowie i Barbara Kucharska – nauczyciel bibliotekarz filii PBW w Jaworznie, omówiły działania swoich placówek związane z promocją tematyki regionalnej. Nawiązały do realizacji kursu doskonalącego *Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł*, zorganizowanego w piętnastu filiach PBW, we współpracy z ROM-E *Metis*.

Oficjalną część obrad zakończono komunikatem Krystyny Milewskiej – reprezentantki Stowarzyszenia Wspierania Rozwoju w Gliwicach, dotyczącym projektu „Literatura śląska”. Celem przedsięwzięcia jest popularyzacja literatury powstałej na Śląsku w jego historycznych granicach od początków piśmiennictwa do czasów współczesnych.

Ostatnim punktem programu był występ artystyczny Beaty Chren i Marty Tadli – aktorek Teatru Rozrywki w Chorzowie. Uczestnicy mieli okazję wysłuchać wybranych piosenek, skeczy i monologów, prezentowanych także w wersji gwarowej.

Dr Anna Marcol – nauczyciel bibliotekarz, PBW w Katowicach.

BIBLIOTEKA POLECA

Gdzie jest czytelnik? / Łukasz Gołębiowski. – Warszawa : Biblioteka Analiz, 2012

Druga (po *Śmierci książki – no future book*) publikacja znanego analityka rynku wydawniczo-księgarskiego, poświęcona tekstom (nie tylko) drukowanym i ich odbiorcom, w której poszukuje odpowiedzi na pytanie w jakim kierunku ewoluuje czytelnictwo, książka oraz instytucje z nią związane (wydawnictwa, księgarnie, biblioteki).

Autor zwraca uwagę na fakt, że wraz z rozwojem technologii informacyjnej diametralnie zmienił się nie tylko czytelnik, ale odbiorca kultury w ogóle. Jego podstawowym źródłem wiedzy i rozrywki stał się Internet. Informacja, po którą sięga do sieci ma być krótka, zwięzła (czyta się leady), powiązana linkami z treściami z nią skojarzonymi. Nie ma tam miejsca na czytelnictwo w tradycyjnym rozumieniu, które „staje się reliktem przeszłości” (s. 11). Wymaga ono bowiem cierpliwości, skupienia, czasu i nie przystaje do szybkiego tempa życia. Brak dzisiaj swoistej „mody na czytanie”. Cechą charakterystyczną nowego odbiorcy kultury jest przyzwyczajenie do darmowości treści dostępnych poprzez sieć. Nikt nie chce już płacić za muzykę, filmy czy książkę. Potrzebne są tutaj nowe, skuteczniejsze niż do tej pory rozwiązania prawne, które pozwolą wyeliminować „piractwo”, a jednocześnie dać odbiorcy złudzenie korzystania z treści za darmo (np. opłata dla twórców wliczona w internetowy abonament).

Gdzie w takiej sytuacji miejsce dla książki, księgarni, biblioteki?

W przypadku tej pierwszej, należy zacząć od utworzenia na nowo jej definicji. Dotychczasowa, wiążąca książkę tylko z drukiem, nie spełnia swojej roli (paradoksy związane ze stawką VAT – 5% za książkę drukowaną, 23% za jej formę elektroniczną, przesyłaną Internetem). Współczesny odbiorca, przyzwyczajony do zakupów w sieci i czytania z ekranu (monitora, telefonu, tabletu), nie może być obciążany dodatkowymi kosztami. Książka w postaci elektronicznej z racji swojej dostępności będzie zastępować tradycyjną. Handel książką zdecydowanie przenosi się do sieci, a na świecie pojawiły się już urządzenia do druku na żądanie (tzw. Espresso Book Machine), dające w kilka minut gotową książkę. W takiej sytuacji księgarnie muszą skupić swoją działalność na organizowaniu spotkań autorskich czy zajęć literackich dla dzieci.

Biblioteki z kolei powinny się zmienić z miejsca, gdzie udostępnia się książki, na miejsce, gdzie ułatwia się dostęp do treści. „Wirtualna, kompletna *biblioteka bibliotek* jest kwestią czasu, niezbyt długiego – najwyżej dekady” (s. 124). Google Books realizuje projekt, którego celem jest digitalizowane publikacji, katalogowanie i połączenie linkami wszystkich zasobów wiedzy. I nie ma powodu sądzić, że zakończy się on fiaskiem. Bibliotekarz będzie bardziej archiwistą, osobą zarządzającą bazami danych, a przy tym – podobnie jak nowoczesny księgarz – organizatorem życia kulturalnego.

Potrzeby nowego odbiorcy treści są skrajnie różne od potrzeb czytelnika „ery Gutenberga”. Rynek książki, instytucje z nią związane muszą na nie reagować i nie uchronią się przed zmianami. Czy pójdą one w kierunku przewidywanym przez Gołębiowskiego? Wiele wskazuje na to, że tak. Za autorem pozostaje nam tylko mieć nadzieję, że wciąż będą ludzie, dla których wysiłek czytania jest przyjemnością, a także, że będziemy potrafili tak zabezpieczyć nasze dziedzictwo kulturowe, by atak terrorystyczny na serwery Google nie położył kresu naszej cywilizacji.

Opracowała **mgr Katarzyna Drogoś** – nauczyciel bibliotekarz,
kierownik Wydziału Opracowania Zbiorów, PBW w Katowicach.

PEDAGOGICZNA BIBLIOTEKA WOJEWÓDZKA
im. Józefa Lompy

ul. kard. S. Wyszyńskiego 7, 40-132 Katowice
tel. 32 258-57-84, 32 258-38-38, fax 32 258-18-15
e-mail: biblioteka@pbw.katowice.pl

Godziny otwarcia:

WYPOŻYCZALNIA

poniedziałek – piątek 9.00 – 19.00
sobota 8.00 – 14.00

CZYTELNIA

poniedziałek – piątek 8.00 – 19.00
sobota 8.00 – 14.00

PRACOWNIA KOMPUTEROWA

poniedziałek, wtorek, piątek 9.00 – 15.00
środa, czwartek 9.00 – 17.00

WYDZIAŁ ZBIORÓW SPECJALNYCH
– ZBIORY AUDIOWIZUALNE

poniedziałek, środa, piątek 8.00 – 14.30
wtorek, czwartek 10.00 – 17.00

WYDZIAŁ INFORMACJI BIBLIOGRAFICZNEJ

poniedziałek – piątek 8.00 – 15.00

WYDZIAŁ INSTRUKTAŻOWO-METODYCZNY
EDUKACJI REGIONALNEJ

poniedziałek – piątek 7.30 – 11.00

**55 JAWORÓW NA 55-LECIE
JAWORZNICKIEJ FILII PEDAGOGICZNEJ BIBLIOTEKI WOJEWÓDZKIEJ
IM. JÓZEFA LOMPY W KATOWICACH**

Fot. E. Zięba.

Fot. B. Kucharska.